HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 11 Issue 3, June 2019

DOI Number: 10.9737/hist.2019.750

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 07.02.2019 Kabul Tarihi: 09.06.2019

Atıf Künyesi: Mehtap Kaya, “İdeal, Asri, Züppe Kadın”: Erken Cumhuriyet Dönemi Dergilerinde Kadın Algısı”, *History Studies*, 11/3, Haziran 2019, s. 983-1008.

“İdeal, Asri, Züppe Kadın”: Erken Cumhuriyet Dönemi Dergilerinde Kadın Algısı

“Ideal, Modern and Snob Women”: Women's Perception in Early Republican Period Magazines

Dr. Mehtap Kaya

ORCID No: 0000-0001-5670-1007

Milli Eğitim Bakanlığı

Volume 11
Issue 3
June
2019

Öz: Türk kadınının modernleşme serüvenini, Osmanlı Devleti’nde ilk Batılılaşma girişimlerinin başladığı Tanzimat dönemine kadar götürmek mümkündür. Daha sonraki dönemlerde de “kadın” ve “kadın meselesi” sıkça gündeme gelmeye başlamıştır. Özellikle basında kendine yer bulan bu mesele, Cumhuriyetin ilk yıllarında da tartışılmaya devam edilmiştir. Böylece İttihat ve Terakki döneminden itibaren Türk kadınına misyon yükleme çabası, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Türk kadınının kendisine yüklenen bu misyonu teoride değil de pratikte yerine getirmede, kadının başucu danışmanı basın olmuştur. Erken Cumhuriyet Döneminde yayınlanan kırk yedi dergi çalışma kapsamına alınmış ve dergilerde yoğun olarak işlenen kadın konusu, makalenin ana malzemesi olarak kullanılmıştır. Dergilerde ele alınan kadın imajı irdelenerek kadın konusundaki ortak ve farklı görüşler değerlendirilmeye çalışılmıştır. İncelenen dergilerde -genellikle- ideal kadın ve asri kadın vurgusunun ön plana çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca dergilerin hemen hepsinin ideal Türk kadınına, öncelikle eğitilmiş bir anne ve eş olarak tanımladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Asri Kadın, İdeal Türk Kadını, Modernleşme, Aile Kadını, Kadın-Erkek İlişkileri

Abstract: It is possible to lead the modernization of Turkish women to the Tanzimat period, when the first Westernization attempts in the Ottoman Empire began. In later periods, “the issue of women” and “women” came to the agenda. This issue, which found its place especially in the press, continued to be discussed in the first years of the Republic. Thus, the efforts of “How should be the Turkish women” since the period of the İttihat ve Terakki, continued in the Republican period, too. Forty-seven journals published in the early Republican period were included in the study and the topic of women, which was heavily processed in journals, was used as the main material of the article. The image of women in the journals is examined and the common and different opinions about women are tried to be evaluated. In the journals reviewed, generally, it was determined that the ideal woman and modern women emphasized. In addition, it was found that almost all of the journals described the ideal Turkish woman as an educated mother and wife.

Key Words: Modern Woman, Model of Turkish Woman, Modernization, Family Women, Women-Men Relations

Giriş

Türk kadınının modernleşme serüvenini Osmanlı Devleti’nde ilk Batılılaşma girişimlerinin başladığı Tanzimat dönemine kadar götürmek mümkündür. Osmanlı toplumsal yapısında önemli değişimlerin görülmeye başlandığı bu süreçte, dönemin yenileşme taraftarı aydınları, kadın hayatı ve onun toplumsal hayattaki rollerine ilişkin yeni fikirler ortaya atmaya başlamışlar; tek eşlilik, görücü usulü evliliklerin kaldırılması, kadının eğitim hakkına sahip olması, giyimde serbestlik, gibi konularda yazılar kaleme alarak bir kamuoyu oluşturmaya başlamışlardır. Kurt’a göre özellikle İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde kadınlar farklı roller edinmeye başlamış ve toplumda bir statü kazanmak için taleplerde bulunmuşlardır. Basın yayın faaliyetlerindeki kısıtlamaların kaldırıldığı, dernek ve cemiyet kurma hakkının tanındığı bu dönemde kadınlar taleplerini duyurmak için gazete ve dergiler çıkarmışlardır. Kadınların duygu ve düşüncelerinin halka aktarılmasında gerekli desteğin sağlanmasında basının rolü büyük olmuştur. Kadınlar II. Meşrutiyet Dönemi’nde yayımlanan pek çok gazete ve dergilerde çeşitli konulardaki düşüncelerini dile getirmek amacıyla yazılar yazmışlardır.¹ İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonraki süreçte ise Batılılaşma rüzgârı çok daha hızlı esmeye başlamış, buna paralel olarak kadın daha görünür bir hale gelirken, kadınların toplumsal statüsüne ve rollerine ilişkin çok daha özgürlükçü fikirler ortaya konmuştur. Böylesi bir iklimde kadınların toplumsal hayatta ve çalışma hayatında daha fazla görülmeye başladığı, yayınlamaya başladıkları dergilerle, basın-yayın hayatına katıldıkları ve dernekler yoluyla örgütlenmeye gittikleri görülmektedir.

Özellikle basında kendine yer bulan bu mesele, Cumhuriyetin ilk yıllarında da tartışılmaya devam edilmiştir. Kemalist düşünce sistemi içerisinde değerinin ön plana çıkarılması ile birlikte kadın, siyasi ve sosyal haklarına sahip olmuştur. Kamusal ve siyasi alanda aktif şekilde yer alarak kendini kanıtlamaya çalışan Türk kadını, kendine yüklenen misyon nedeniyle, söz konusu alanlarda geri planda olmak zorunda kalmıştır. İttihat ve Terakki döneminden itibaren “milli ailede” asri Türk kadınına yüklenen misyon, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Söz konusu misyona göre kadının öncelikli görevi, milliyetçi-vatansever-cumhuriyetçi evlatlar yetiştirmektir. Bunun için terbiye-i etfal ve milli ekonomiye katkı sağlamak için de idare-i beytiyye özelliklerine sahip olmalıydı ki, bunun yolu da iyi bir eğitim alarak aydın, ilerlemiş ve asri bir anne ve ev kadını olmaktan geçiyordu. Eğitim ise, Türk kadınına yüklenen bu görevi yerine getirmesinde anahtar kelime olarak kullanılmıştır. Ancak eğitimin yanında bu görevi teori değil de pratikte yerine getirmede, kadının başucu danışmanı basın olmuştur.

Kadının konu olarak dergilerde yer alması, Meşrutiyet döneminden sonra hız kazanmaya başlamıştır. Kadın hakları, kadının toplumsal hayattaki yeri sorgulanırken, kadın hep soyut olarak ele alınmıştır. Ancak kadın fotoğrafları ya da resimlerinin dergilerde boy göstermesinin kadın/magazin dergilerinin ortaya çıkması ile paralel bir süreç izlemiştir. Bu nedenle Erken Cumhuriyet Dönemi dergilerinde kadın konusu ele alınırken öncelikli olarak dönemin kadın ve magazin dergileri çalışma kapsamına alınmıştır. Ayrıca dönem basınında kadınlara biçilen “annelik” rolünün önemsenmesinden dolayı çocuk dergileri de çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Çalışma kapsamına dâhil etme konusunda kadını, kadının ailedeki yerini, toplumdaki konumunu, annelik ve eşlik görevlerini, giyim kuşamını ve adab-ı muâşereteye uygun olan tavırlarını ön plana çıkaran yayın politikası takip eden dergilere öncelik verilmiştir. Bu nedenle ana malzemesi ve konusu kadın olmayan siyasi, edebi ve bilimsel dergiler çalışma dışında bırakılmıştır. Neticede 1923-1940 yılları arasında yayın yapan ve kadın konusunda

¹ Songül Keçeci Kurt, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadın Dergilerinde Aile ve Evlilik Algısı”, *Belleten*, Cilt LXXIX, Sayı 286, Ankara, Aralık 2015, s.1073-1074.

birbirine son derece yakın bakış açısı benimseyen kırk yedi incelenmeye çalışılmıştır. Öyle ki birbirine yakın olarak tabir edilen bakış açılarına makale içerisinde ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir. Böylece çalışma alanımıza dâhil olan dönem dergilerinin kadına bakış açısını kapsamlı şekilde ele alabilmek adına; asri/ideal Türk kadını, züppe/koket kadın, ailede kadın, kadın-erkek ilişkileri, dünkü/bugünkü kadın mukayesesi ve Atatürk Döneminin örnek kadınları şeklinde başlıklarla sınıflandırma yapmak yerinde olacaktır.

1. Asri/İdeal Türk Kadını

Erken Cumhuriyet Dönemi dergilerinde yer alan “kadın” konusu içerisinde “asri/ideal Türk kadını” vurgusunun yoğunlukta olduğunu söyleyerek söze başlamak gerekir. Dönem dergileri “Türk kadınının” değeri konusunda hemfikir olmalarına rağmen “ideal” kelimesinin içini doldurma açısından farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Öncelikle dergilerin ortak paydada bulunduğu Türk kadının eşsiz değeri üzerinde durmak yerinde olacaktır. Dergilerin büyük çoğunluğunun Türk kadınının eşsiz güzellik ve değerini kanıtlamak istercesine temsili Türk kadını fotoğraflarını kapaklarına taşıdıklarını görmekteyiz. Türk kadını kapağa taşıyıp, birkaç satırlık yazıyla onu onure etmek, sayfalarca yazılan makaleden çok daha etkili olmuştur sanıyoruz. Böylece Türk kadınının kendine olan güvenini sağlam tutmak adına atılması gereken ilk ve en önemli adım atılmıştır. Örneğin *Yıldız* dergisinin dördüncü sayısının kapağını süsleyen Türk güzeli fotoğrafı altında yazılan şu cümleler oldukça manidardır: “*Asri Türk hanımı, zarif, bilgili, yüksek duygulu ve hayatın icabetini müdrik bir inci, aynı zamanda bütün faziletlerle mücehhez bir anadır. Ona ta’n edenler ya dar düşünceli, köhne kafalı insanlar yahut onun mertebesine yetişemeyen haset kimselerdir.*”² Bu cümle, hem derginin Türk kadınına bakış açısını yansıtmaları hem de konuyu kapakta yer verecek kadar önemli gördüğünün kanıtı olarak yorumlanmalıdır. Yellice de çalışmasında; dönem basınında gündemde tutulan önemli konulardan birinin Türk kadının güzelliği olduğunu ve Türk kadınının Avrupalı kadınlardan çok daha güzel olduğuna yönelik yapılan haberlerle kadının güzelliğini sergilemesi ve buna güvenmesinin özendirilmek istendiğini dile getirmektedir.³

² “Asri Türk Hanımı”, *Yıldız*, S.4, 1 Kânunuevvel 1924, kapak.

³ Gürhan Yellice, “Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Kadınının Modernleştirme Girişimleri, Türk ve Dünya Basını (1926-1934)”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı 24, Bahar 2018, s.341.

Yıldız, Sayı 1, 1 Eylül 1340

Yıldız, Sayı 4, 1 Kanunuevvel 1340

Dergilerde yer alan ideal Türk kadını tasvirlerine gelecek olursak; ilk sırayı alan tasvirin eğitilmiş eş/anne/ev kadını imajı olduğunu söyleyebiliriz. İdeal Türk kadını tanımı; eğitime önem vermiş, öncelikle evinin kadını, iyi bir eş ve anne olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın öncelikle toplumun değil evinin kadınıdır. Kadın denilince akla ev kadını ya da anne gelmelidir. Örneğin Nezihe Muhittin tarafından kaleme alınan bir makalede; kadının asli görevi olan klasik çocuk yetiştirme tavsiyelerinin dışında göze çarpan önemli bir tespitten bahsetmek gerekmektedir.⁴ Nezihe Muhittin; ülkenin kurtuluşu için mevcut enkazı ortadan kaldıracak ve iyi bir nesli yetiştirecek yegâne gücün Türk kadını olduğunu savunmaktadır. Bu fikir aynı zamanda, incelenen dönem dergilerinin “kadının misyonu” hakkındaki ortak görüşünü de ortaya koymaktadır. Buna benzer bir başka makale de, Hatice Refik tarafından kaleme alınmıştır. Söz konusu makalede yine kadının öncelikle anne, eş ve aile reisi olması nedeniyle çok önemli bir mevkide olduğu belirtilmiştir.⁵ Kadının toplumdaki yerini tarihsel süreç içerisinde inceleyen Göle de, söz konusu dönemin kadın algısını şu şekilde özetlemektedir: “Kadının ister kentsel mekânlarda isterse kamusal alanlarda özgürlüğünün bedeli toplumsal düzeni tehdit olarak algılanan dişiliğinin bastırılmasıdır. Bu bağlamda kadınlık “analık” ve “müşfiklik” sıfatlarıyla tanımlanmaktadır.”⁶

Başka bir kadın yazar Fevziye Abdürreşit, Türk kadınında olması gereken özellikleri ve bunun için yapılması gerekenleri “*Türk Kadınlığı Asrileşmelidir*” başlıklı makalesinde okuyucularıyla paylaşmıştır. Kızlar ne mekteplerde tam anlamıyla kendini yetiştirebilir ne de annelerinden öğrendikleri yeterlidir diye söze başlayan yazar; dünyanın değiştiğinden doğal olarak ailelerin ihtiyaçlarının da değiştiğinden bahsetmiştir. Bu ihtiyaçları karşılayacak Türk kadınına yenileyebilmek için “Türk Kadınına İslah Cemiyeti” adı altında müesseselerin oluşturulmasının elzem olduğunu düşünen yazar sözlerini, asrileşmek için tek başına hareket

⁴ Nezihe Muhiddin, “Analık Vazifeleri: Çocuklarımızı Nasıl Büyütmeliyiz?”, *Kadın Yolu*, S.1, 16 Temmuz 1341, s.7.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hatice Refik, “Kadın - Valide”, *Kadın Yolu*, S.4, 6 Ağustos 1341, s.4.

⁶ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s. 109-110.

edip sadece kendilerini düşünmemelerini, ihtiyacı olan kadınlara da yardım ederek topyekûn asrileşmeyi okurlarına tavsiye ederek bitirmiştir.

Örneğini verdiğimiz kadın yazarlarla paralel görüşe sahip olan ve dönemin ünlü gazetecilerinden olan Hüseyin Cahit'in kadının en önemli misyonu olan ev hanımlığını anlattığı makalesi de ilgi çekicidir: *"Bir kadın için, sadece, kısaca kadın olmak kâfidir ve bu en büyük bir marifettir. Buna muvaffak olanlarda biz, aradığımıza göre, her istediğimizi bulabiliriz. Çünkü böyleleri hem ev kadınıdır, hem salon kadınıdır, hem erkeğin arkadaşı, dostu ve sevgilisidir."*⁷ Hüseyin Cahit Yalçın tarafından kaleme alınan bu yazıda ana öge -kadının kadın olmaktan başka- erkeğin hem karısı hem dostu hem de çocuklarının anası olması gerektiğidir. Yine Hüseyin Cahit'in tasvir ettiği ideal kadına benzer bir diğer kadın tasvirine de, *Resimli Uyanış* dergisinde rastlıyoruz. *"Bugünün Ev Kadını Nasıl Olmalıdır?"*⁸ başlıklı yazıda çok açık bir şekilde kadının, küçük yaşta evin her işini bilmesi gerektiği ve böylece büyüdüğünde de mükemmel bir anne olarak kendine biçilen rolü yerine getirmiş olacağı iddia edilmiştir.

Hüseyin Cahit gibi dönemin ünlü kalemlerinden olan Enver Behnan da, olması gereken aile kadınının özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Aile Kadını: Aile kadını yaşadığı cemiyetin kadınıdır. Bir fonksiyonu vardır. O da memlekete çocuk yetiştirmek ve ailenin temiz havasından teneffüs etmektir. Aileler ancak harsi olmalıdır. Harsi olmak demek, milli aile olmak demektir. (...) Biz Türkler de Avrupa medeniyetini kabul ederiz. Fakat Avrupa'nın harsını hiçbir suretle kabul edemeyiz. Zinhar etmeye de kalkmayalım."*⁹ Enver Behnan'ın bu ifadesi de, dönemin "asrileşmek evet ama her şeyin millisi" fikrini destekler yöndedir. Yine ideal kadını anlatmaya çalışan Hüsametdin Nuri de, üç aşağı beş yukarı diğer örneklerle uygun özellikleri sıralamıştır. *"İdeal Kadın"* başlığını taşıyan yazının geneli çok edebi cümlelerle süslüdür. *"Onun duyguları başka, aşkı başka, gözlerinin bakışı başkadır. Namuslu olmak ne demektir çok iyi bilir o... cemiyette mevkiinin "aile kadını" olduğun; etrafında pervane yavrularına yarın için fazilet ve ahlak dersi vermeyi unutmaz."*¹⁰ Yazar sadece kendi görüşündeki ideal kadını anlatmıştır ve anlattıkları da, az çok dönemin de ideal kadın profiline uymaktadır.

Dergilerde yapılan kadın tasvirlerinde ikinci sırayı alan kadın tipi de; ilk sırayı alan görüşün eleştirdiği asri/koket/bakımlı/süslü kadın tipidir. Bu tarzda kadın tipine genelde eleştiri gelse de, bu tipteki kadınları savunan dergi yazarlarının sayısı da az değildir. Örneğin Habil Adem Pelister, bakımlı kadınları asri ve gerekli gören isimler arasındadır. Habil Adem Pelister, Türk kadınının inkılâplar sayesinde kendini ne kadar geliştirdiğinden ve hem görünüş hem de nitelik olarak önemli değişimler yaşadığından bahsetmiş ve yeni Türk kadının özelliklerini sıralamıştır.¹¹ Yazının genelinde ise; gönlüyle düşünen, şık, modern, kadınlığını ve cazibesini yansıtabilen, sosyal yaşamda akıllı ve güzelliği ile yer alan yeni Türk kadını tipinden bahsetmiştir. Peki, bu kadın tipi dönem Türkiye'sinin genelini kapsıyor mu? sorusuna cevap vermek gerekirse, bu yeni kadın tipinin geneli değil, çok sınırlı bir zümreyi yansıttığını söylemek yerinde olur.

Resimli Ay ve *Holivut İstanbul Magazin* gibi dergilerde de, sevilen kadın tipi olarak bakımlı kadınlar ön plana çıkarılmıştır. Örneğin M. Sami Karayel imzalı ve *"Bugün Sevilen Kadın Tipi"* başlıklı yazıda şu cümleler yer almıştır: *"Bugün sevilen kadın tipi ince bellidir,*

⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, "Ev Kadını", *Yedigün*, S.124, 24 Temmuz 1935, s.5.

⁸ "Bugünün Ev Kadını Nasıl Olmalıdır?", *Resimli Uyanış*, S.295, 2 Ağustos 1934, s.152.

⁹ Makalenin ayrıntıları için bkz. Enver Behnan, "Aile Kadını, Süs Kadını", *Kadın Yolu*, S.19, 15 Eylül 1926, s.5-7.

¹⁰ Yazının ayrıntıları için bkz. Hüsametdin Nuri, "İdeal Kadın", *Gündüz*, S.4, 15 Temmuz 1936, s.119-120.

¹¹ Habil Adem Pelister, "Türkiye'de Yeni Kadın Tipi", *Resimli Ay*, S.4, 1 Haziran 1936, s.53-56.

sportmen tiptir.”¹² Yine asri /koket kız kavramı da, derginin yazarları tarafından işlenen konular arasında yer almaktadır. Örneğin Seniha Hasan, “*Asri Kızlar*” başlığı ile yayınladığı yazısında asri kızı şu şekilde tarif etmiştir: “*Birçok kimseler asrî kız denince sigara ve içki içen, konuşurken az çok yabancı kelimeler kullanan, yeni çıkan plakları mırıldayan hiçbir baloyu kaçırmayan şık bir kız gelir. Fakat hakikatte asrî kız demek, hayatı tanıyan, insanların kıymetlerini verebilen herhangi bir hadise karşısında şaşırmayan genç kızdır. Asrî bir kız olmak için evvela malumat sahibi olmak lazımdır. Bunun için de çok okumak icap eder.*”¹³ Dönemin basın literatüründe sıkça kullanılan asri kız kavramı, matbuatta genelde iki şekilde kullanılmıştır. Bir sonraki başlıkta bahsedileceği üzere büyük çoğunlukla yozlaşmış, sığ ve taklitçi genç kızları anlatmada kullanılan bu kavram, bazen de Seniha Hasan’ın söz konusu yazısındaki gibi olumlu anlamda da kullanılmıştır.

İdeal Türk kadını tanımı hakkında dönem basınının görüşlerini yukarıda belirtmeye çalıştık. Söz konusu dönemdeki ideal kadın algısını ele alan çalışmalarda da ortak kanı söz konusudur. Örneğin Bakacak çalışmasında; Cumhuriyet’in ideal kadın tipini ailede, toplumda ve devlet idaresinde erkeklerle eşit koşullara sahip kadın olarak belirlendiğinden bahsetmiş ve bu bağlamda Cumhuriyet’in ilk yıllarında kadının hem toplumsal hem siyasal alandaki konumunun yeniden biçimlendirilmeye ve toplum içi görevleri yeniden tanımlanmaya yönelik çalışmalar başlatıldığını ifade etmiştir.¹⁴ Göle’nin çalışmasında da aynı idealize etme yöntemi şu şekilde ele alınmıştır: “*Çağdaşlaşma projesinde kadınlar bir yandan “ulusal” aktörler, anneler, eğitimciler, işçiler ve hatta savaşımlar olarak toplumsal hayata daha çok katılmaya davet edilirken öte yandan da kamusal yaşamda erkeklerle bir arada bulunan kadınların bir o kadar da iffetli, erişilmez kadınlar olduklarını ispatlamaları beklenmektedir.*”¹⁵ Yine benzer bir yoruma daha Arat’ın çalışmasında rastlamak mümkündür. Arat çalışmasında; Türk modernleşmesi çerçevesinde kadını kamu alanına dâhil eden yeni rejimin, onun çalışması ve eşiyile birlikte ortak alanları paylaşmasının yanında asli görevinin “analık” olduğunu vurgulayarak özel alandaki rollerini de yerine getirmesini sağlamayı amaçladığını ifade etmektedir. Daha sonra dönemin kadın dergileri ve gazetelerinde yayımlanan pek çok makale ve yazıda “çalışan kadın” imajının “ev kadını”, “aile kadını” ödevlerine sahip olduğu ve kadının ana ve eş olarak görevlerini yerine getirmesinin birincil öncelikte olduğu vurgusunun yapıldığını belirtmektedir.¹⁶

Dönemin ideal kadın/asri kadın/aile kadını bakışını yansıtan bir diğer isim olan Özel; Yeni Türkiye’nin, monarşinin ardından benimsediği devlet ve toplum algısıyla özdeş ve “Cumhuriyet Kadını” olarak nitelenen kadın imajının yaratılmasını getirdiğini, daha öncesinde “Aile Kadını, İyi Anne ve Eş” olarak yetiştirilen “Osmanlı Kadını”na karşılık artık Ulus Devletin “Asri Kadın”ı inşa ettiğini belirtmektedir. Bu kadının en temel özelliğinin ise; çağın gereklerine ayak uydurmuş olması, eğitim görmüş olması ile toplumsal hayata ve üretime katılabilmesi olduğunu savunmaktadır.¹⁷ Buna karşın konu hakkında benzer bir çalışmanın yazarı olan Yılmaz; temellerini Tanzimat sonrasında gerçekleştirilen ve yine kadının biçimlendirilmesine yönelik olan yeniliklerden ve bu yeniliklerin yarattığı algıdan alan Türk Çağdaşlaşmasının da, kadınlar lehine ortaya çıkan ve onları toplumda etken hale getirmeyi

¹² M. Sami Karayel, “Bugün Sevilen Kadın Tipi”, *Holivut İstanbul Magazin*, S.5 15 Nisan 1936, s.9-10.

¹³ Seniha Hasan, “Asri Kızlar”, *Holivut İstanbul Magazin*, S.5, 15 Nisan 1936, s.21.

¹⁴ Ayça Gelgeç Bakacak, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.44, Güz 2009, s.628.

¹⁵ Göle, a.g.e., s.109.

¹⁶ Yeşim Arat, “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar,” *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 82-91.

¹⁷ Işık Özel, “1930’ların İstanbul Basınında Kadın”, *Toplumsal Tarih*, C.6, S.31, Temmuz-1996, s.30.

hedefleyen eşitlik ve eğitim yönündeki gelişmeleri onların “daha iyi annelik” yapabilmeleri kaygısı ile gerçekleştirdiğini iddia etmektedir.¹⁸

2. Züppe/Koket Kadın

Erken Cumhuriyet Dönemi dergilerinde bahsedilen kadın tipi, daha önce de belirtildiği gibi, iki boyutludur. Bir yandan övgülerle dile getirilen ideal kadın, bir yandan da “züppe/hovarda” diye tabir edilen yüzeysel, yozlaşmış ve özünden kopmuş kadın söz konusudur. Züppe kadınların nasıl tanımlanıp nasıl tasvir edildiğine değinmeden önce, eleştiri oklarına hedef olan bu kadın tipinin nasıl ortaya çıktığına dair isabetli bir yorum yapan Ağaoğlu Nezih’in makalesinden bahsetmek gerekir. Osmanlı Devleti’nin yıkılması ve Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması sürecince toplumsal yapıda yaşanan geçiş sürecinin, yaşanan toplumsal buhran gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerektiğini dile getiren Ağaoğlu Nezih “Bizde Kadın” başlıklı makalesinde; inkılâpların yarattığı geçiş dönemi buhranını, kadını merkeze alan bir anlayış çevresinde bütün toplumu ele alarak ifade etmiştir. Yazar, Türk kadınının büyük inkılâplar sonucunda bazı ahlaki sarsıntılarla karşı karşıya kaldığını, yeni vaziyete uyum sağlama kabiliyetinden mahrum olduğunu düşünenlere cevap olarak kaleme aldığı makalesinde şu tespitlerde bulunmuştur:

“Evet, bazı genç kadınların muvazenesi az çok sarsılmıştır. Fakat bu hadise yalnız kadınlara mahsus değildir. Muvazenesi zayıf olan bazı erkeklerde de aynı durum müşahade edilmektedir. İçtimai hayattaki tahvillerin böyle bir buhrana sebep olması tabii ve zaruridir. Şark medeniyetinden garp medeniyetine geçilmekte, büsbütün yeni bir hayata girilmektedir. Eski telakkiler, fikirler ve adetlerle yeni gelenler çarpışmaktadır. Bu çarpışma esnasında da -cins farkı olmaksızın- muvazenesi zayıf bazı kimselerde sarsıntılar meydana gelmektedir. İnkılâbın mahiyetini idrak edenler bu halden fazla müteessir ve bedbin olmamak gerektiğini bilirler. Çünkü bu geçici bir haldir.”¹⁹

Daha önce de bahsedildiği gibi, dönem hakkında yorum yaparken, dönemi bizzat yaşayan insanların verdiği bilgileri kullanmak son derece önemlidir. Bu makale de, Atatürk Dönemi yapılan inkılâpların toplum hayatı üzerindeki etkilerini dile getirmesi ve birincil kaynak olması açısından büyük önem taşımaktadır. Ağaoğlu Nezih makalesinde, inkılâbın yarattığı zorlu sürecin sebeplerini ortaya koyduktan sonra önemli bir konuya daha değinmiştir. Söz konusu buhrandan kurtulmanın reçetesini de okuyucularına sunmuştur. İktibas edilen Batı medeniyetinin dışı ve içi arasında tam bir ahenk ve uyum olduğunu belirttikten sonra çözümü şu cümlelerle dile getirmiştir: *“Avrupa’nın harici şekli ile dâhili şeklini yani, ruhunu, düşüncelerini, ailevi, içtimai, iktisadi ve ahlaki düsturlarını yakaladığımız muayyen bir gaye ile muayyen bir yol tuttuğumuz zaman tabiatı ile bu buhrandan kurtulmuş olacağız.”²⁰*

Batı medeniyetinden neyi ne kadar almalı sorusuna farklı bir cevaba da, dönemin güçlü kalemlerinden Mehmet İzzet’in makalesinde rastlamak mümkündür. Yazarın “İçtimaiyat ve Ahlaka Dair Fransızca Eserler” başlıklı makalesinde ön plana çıkan değerlendirmeler şu şekildedir:

“Yakın bir zamana kadar bütün Türk mütefekkirleri bir noktada mütefik gözükiyorlardı: Avrupalılardan iyi cihetleri almalı, fena cihetleri, bilhassa aile hakkındaki intizamsızlığı aramıza taşımaktan kaçınılmalı deniyordu. Bunun mümkün olduğu zannediliyordu. Şimdi ise tamamen aksi bir nokta nazarın müdafaa edildiğini görüyoruz. Medeniyet bir külldür. Hayrı da şerri de beraber alınır. İlmi, bedii, sanaiih... Terakkilerin memleketimizde tahakkukunu istiyorsak diğer cihetlerde bazı rahnelere, bilhassa aile hayatında bazı intizamsızlıklara gayri kabil içtinap nazarıyla bakmalıyız deniyor. İzdıraplı terakki olmayacağını kim inkâr edebilir? Yalnız bu fikir her fenalık için mazeret kalkanı olmamalıdır. Zira yegâne müspet vakia şudur:

¹⁸ Ahmet Yılmaz, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi”, *ÇTTAD*, S.20-21, Bahar/Güz, 2010, s.203.

¹⁹ Ağaoğlu Nezih, “Bizde Kadın”, *Hayat*, S.2, 9 Kânunuevvel 1926, s.27.

²⁰ a.g.m., s.27.

Garp medeniyeti şarkın yavaş yavaş ortadan kalkan eski medeniyete nispetle ferde daha fazla hürriyet, salahiyyet bahşeder.”²¹

Hem Ağaoğlu Nezih hem de Mehmet İzzet, yaşanan ahlaki çöküntüyü ve bu çöküntü ile ortaya çıkan yozlaşmış insanları, geçiş sürecinin yaşanması gereken sancıları olarak gördükleri için, bu durumu doğal karşılamışlardır. Ancak bu görüş bu iki isimle sınırlı kalmıştır diyebiliriz. Dergilerde yer alan züppe kadın haberlerinin büyük çoğunluğu, eleştirel bir yaklaşım içermektedir. Bu yaklaşımlara birkaç çarpıcı örnek verecek olursak ilk sırayı *Kadın Yolu* ve *Haftalık Mecmua* dergilerindeki makaleler alır. *Haftalık Mecmua* dergisinde sıkça eleştirilen konulardan biri de “asri kadın” tipidir. Modernlik adına sürekli eğlence hayatında olan, annelik görevlerini aksatan, süs ve moda ile kafayı bozmuş dans müptelası kadınlar, dergide hiç de hoş karşılanmayan kadın tipi olarak yansıtılmıştır. Özellikle moda esiri olan ve erkek gibi görünmeye çalışan kadınlara ağır eleştiriler yapılmıştır. Bunun dışında, dergide yer alan haber ve makalelerden, kadınların iş hayatında yer almalarının pek sıcak karşılanmadığına dair ipuçları bulmak da mümkündür. Örneğin kadın bir okuyucu tarafından gönderilen ve zabıt olmak istediğini belirten mektuba, kadınların sosyal hayatta olmaması gerektiğine dair ifadeler kullanıldıktan sonra şu şekilde ve alaycı bir tavırla cevap verilmiştir: “Bir genç zabıta varınız da size talim ettirsin!”²² Bu örnek de toplumun, askerlik gibi erkeklerle simgeleşmiş mesleklerde kadınları görmeye henüz hazır olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Yine dönemin ünlü gazetecilerden Enver Behnan, züppe kadın konusunda, *Kadın Yolu* dergisinde “Aile Kadını, Süs Kadını” başlıklı makalesinde benzer eleştirilerde bulunmuştur. Bugün içtimai hayatımızda iki tür kadın vardır diye söze başlayan Enver Behnan; söz konusu tiplerden birini eşine ve çocuklarına bağlı, diğerini de moda ve dans gibi havai şeylerle meşgul olanlar olarak tanımlamıştır. Ardından aile kadını mensup olduğu cemiyetin; süs kadını da maddiyatın kadınıdır diye eklemiştir. *Yedigün* dergisinde rastladığımız bir diğer züppe kadın tipi eleştirisinde de; “ideal kadın-koket kadın” ikileminin değerlendirmesi söz konusudur. Nudiye Hüseyin tarafından kaleme alınan “20 Yaş” başlıklı yazıda, bu yaşta olan iki kadın tipi tasvir edilmiştir. Yazıda öncelikle 20 yaşının öneminden bahsedilmiş ve okuyuculara iki fotoğraf sunulmuştur. Birinde genç bir kız ve onun elini tutmuş bir delikanlı, diğerinde parkta bacak bacak üstüne atarak oturmuş rahat kız ve delikanlı vardır. İlk fotoğrafa onay verilmiştir çünkü aşkları ve sevgileri saf, samimi ve temiz bulunmuştur. İkincisindeki kıza ise, “kurnaz” tavrı ve şehvetli olmasından dolayı ağır eleştiri yapılmıştır.²³ Bu yazı, dönemin toplumunda kabul gören genç kız algısını gözler önüne sermesi ve somut bir kanıt sunmasından dolayı önem taşımaktadır. Nudiye Hanımın yaptığı ayırımın bir benzerine de, *Haftalık Mecmua* dergisinin kapağında rastlanmıştır. Söz konusu derginin kapağında biri ağzında sigara tenis oynayan bir kadın, diğerinde cici bici piyano çalan bir kadının resmi verilmiş ve okuyuculara “Siz hangisini beğeniyorsunuz” diye sorulmuştur. Ancak dergi tenis oynayan kadını berbat tavrı olarak nitelendirilerek okuyucu yönlendirilmeye çalışmıştır.²⁴

²¹ Mehmet İzzet, “İçtimaiyat ve Ahlak Dair Fransızca Eserler”, *Hayat*, S.6, 6 Kânunusani 1927, s.118.

²² *Haftalık Mecmua*, S.20, 30 Teşrinisani 1925, s.7

²³ Nudiye Hüseyin, “20 Yaş”, *Yedigün*, S.14, 14 Haziran 1933, s.8.

²⁴ *Haftalık Mecmua*, S.64, 4 Teşrinievvel 1926, kapak.

Haftalık Mecmua, S.64, 1926

Yedigün, S.14, 1933

Resimli Dünya dergisi de, züppe kız eleştirisini sayfalarına taşıyan bir diğer dergidir. Söz konusu dergide yer alan ve dönemin sosyal hayatına dair ipucu veren bir makalede, İstanbul'da yeni türemeye başlayan, her çiçekten bal alan, havai ve züppe Türk kızı tipi anlatılmıştır. Her çiçekten bal alan havai züppe bir genç kız modasının başladığından ve yeni neslin bu tür genç kızlarla dolu olacağından bahsedildikten sonra söz konusu tip, Melahat örneğinde hikâyeleştirilmiştir.²⁵ Bu tür hikâyeleştirme hemen her dergide görülürken, *Resimli Hikâye* dergisinde oldukça fazla kullanılmıştır.

Züppelik sıfatını sadece kadınlar için değil, erkekler için kullanan yazarlara da rastlanılmıştır. *Yıldız* dergisi yazarlarından İsmail Sami Bey, “*Şehir Musahabesi: Züppelerde Hitap*” başlıklı makalesinde; geçen sayıda yayınlanan tuvalette israf yazısından dolayı hanım bir okuyucudan gelen mektubu değerlendirmiş ve sadece bayanları değil züppe kılıklı erkekleri de ele almaya karar vermiştir. Züppe kimliğinin hala devam ettiğinden ve Beyoğlu, Şişli, Kadıköy ve Adalar’ın züppelerle dolu olduğundan yakınmıştır. Bu gülünç tiplerin Beyoğlu, Şişli, Kadıköy ve Adaların maruf ailelerinin çocukları olduğunu da iddia etmiştir. Bu züppe diye tabir edilen insanları ve onların yaşamlarını “*ıçtimai sınıftaki bedii düşüklüğün ifadesi*” olarak gördüğünü dile getirmiştir. Ayrıca “*Züppeliğin kibar sınıf arasındaki istilas, milli bir felakettir.*” diyecek kadar kesin yargıya varmıştır. Söz konusu tiplerin Türkçe yerine Fransızca konuşmalarını da şu şekilde sertçe yermiştir: “*Ey zavallı arkadaşlar, nesiniz, kimsiniz, niçin varsınız, nasıl yok olacaksınız. Bu suallerden bir tanesine olsun cevap kadar Türkçeniz ve akl-ı seliminiz var mı?*”²⁶

Züppeliği, genellikle, süslenip amaçsızca gezinen kadınlara yakıştıran dergilerin, özellikle makyaj yapan kadınlara da sert eleştiriler yönelttiği görülmektedir. *Haftalık Mecmua* dergisinde yer alan bir makalede; geçenlerde bir gazetenin yaptığı “kadınların boyanması” hususundaki ankete erkeklerin büyük çoğunluğunun olumsuz cevap verdiğinden ve bu durumun dünya erkekleri için de aynı olduğundan bahsedilmiştir. Buna rağmen kadınların boyanma tutkusunun giderek arttığı iddia edilmiştir. Birinci Dünya Savaşından önce İngiliz ve

²⁵ “İstanbul’da Türeyen Yeni Bir Tip Türk Kızı”, *Resimli Hafta*, S.16, 18 Kânunuevvel 1924, s.4-5.

²⁶ Yazının ayrıntıları için bkz. İsmail Sami, “Şehir Musahabesi: Züppelerde Hitap”, *Yıldız*, S.11, 1 Temmuz 1925, s.4.

Alman kadınlarının hiç boyanmamasına rağmen şimdi boyanma meraklarının arttığını ve bunun sebeplerinin çeşitli olduğuna değinilmiştir. Ancak esas sebebin Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı muvazenesizlikten kaynaklandığı da ayrıca belirtilmiştir. Savaş dolayısıyla dünyanın dört bir tarafına dağılan Rus kadınlarının kötü örnek teşkil etmeleri de sebepler arasında sayılmış ve ayrıca son zamanlarda vapur, tramvay ve gazino gibi herkese açık yerlerde kadınların çantalarını açarak tuvalet (makyaj) yaptıkları ve bunun çok çirkin bir hareket olduğu da eklenmiştir.²⁷ Derginin bu yaklaşımından da, makyaj yapan kadınların hafiflediğine dair bir anlam çıkarılabilir. Yine bu görüşe destek olacak bir yaklaşıma da Kandiyoti'nin çalışmasında rastlamak mümkündür. Kandiyoti “*Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*” adlı kitabında; Cumhuriyet'in yeni kadın imajının, kadın kimliğine yeni sınırlar çizen davranış kurallarını da içerdiğini ve olması gerekenlerin koyu renk tayyör, kısa veya toplu saç ve makyajsız bir yüz şeklinde ifade etmiştir.²⁸

Kadınların makyaj yapmasının verdiği rahatsızlığın resmi boyutlara ulaştığını yine dergiler aracılığıyla öğrenmekteyiz. *Yedigün* dergisinde “*Dudak Boyası*” başlığını taşıyan yazıda söze, dudak boyası neden bazı hanımlara yakıştırılmaz diye başlanmıştır. Rahibe, hemşire ve öğretmenler misal verilmiştir. Öğretmenlerin süslenmesinin gayri ahlaki bulunduğunu söyleyen yazar, buna katılmadığını belirterek, psikolojik ve sosyolojik açıdan önemli bir tespit yapmıştır: “*Süslenmesine izin vermediğiniz muallim arzularını yerine getiremediği için sinirli ve tepkili olur ve de bu tepkisi yetiştirdiği nesle tesir eder.*”²⁹ Ancak dergide yayınlanan bir başka yazıda, bunun tam tersi savunulmuştur. M. Y. imzalı “*Öz Türkçe ile İkisinin Ortası*” başlıklı yazıda yer alan cümleler şu şekildedir: “*Kültür Bakanlığı, bir buyruğunda kadın öğrencilerin yüzlerini boyamalarını, hele dudaklara allık sürülmesini büsbütün yasak etti. (...) Çocukları, daha yerinde bir deyişle, yarını yetiştirecek ellere manikür yaraşmaz. Çocuğa öğüt veren, kafasının düzenini kuran ağızlara boya, allık yakışmaz.*”³⁰

Erkekleşmeye başlayan kadınlar da, dergilerin eleştiri oklarına hedef olan bir diğer kadın türüdür. Erkekleşen kadınlara dair oldukça fazla haber ve makaleden bahsedebiliriz. Ortak yargı ise şu şekildedir: “*Kadın kadınlığını bilmeli ve erkek gibi görünmemelidir!*” Bakımlı, makyaj yapan kadın züppe/hoppa olarak değerlendirilirken erkek gibi giyinen kadın da kara listeye alınmıştır. Söz konusu her iki tip de, dönemin toplumsal yapısında tasvip edilmeyen tipler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak dergiler arasında, çağın şartları gereği kadının bakımlı olmasının son derece doğal olduğunu savunan Ahmet Hidayet gibi yazarlarla da karşılaşmak mümkündür.

3. Kadın-Erkek İlişkileri ve Aile

Mustafa Kemal, 1924 yılında İnebolu’da yaptığı konuşmada aile ve kadın-erkek ilişkisi hakkında şu ifadeleri dile getirmiştir: “*Uygarlıktan söz ederken kesinlikle açıklamalıyım ki, aile hayatı gelişmenin temeli ve güç kaynağıdır. Kusurlu bir aile yaşamı, sosyal, ekonomik ve siyasal zayıflıklara yol açar. Aileyi oluşturan erkek ve kadın unsurların doğal haklarından yararlanmaları ve ailede ki ödevlerini yerine getirecek şartlar içinde bulunmaları çok gereklidir.*”³¹ Mustafa Kemal’in bu sözlerinden hareketle toplumun en önemli parçası olarak görülen ailenin, modernleşme sürecinde mihenk taşlarından biri olarak görüldüğünü söylemek gerekir. Öyle ki Türk modernleşmesine baktığımızda Sancar bu süreci, “*aile odaklı*

²⁷ Yazının ayrıntıları için bkz. “Kadın ve Ev Hayatı: Boya Meselesi ve Haklı Bir Nasihat”, *Haftalık Mecmua*, S.10, 21 Eylül 1925, s.2.

²⁸ Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 1996, s. 179.

²⁹ “Dudak Boyası”, *Yedigün*, S.56, 4 Nisan 1934, s.24-25.

³⁰ M. Y., “Öz Türkçe ile İkisinin Ortası”, *Yedigün*, S.92, 12 Birinci Kânun 1934, s.6.

³¹ Genel Kurmay Başkanlığı, *Atatürkçülük*, I. Kitap, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988, s.331.

modernleşme” olarak kavramsallaştırmakta ve erkeklerin modern bir ulus devlet kurduğu, kadınların ise bu süreçte modern aileler kurarak, neslin devamının sağlanması ve ideolojik yeniden üretiminin aktarılması noktasında işlev gördüğü bir modernizasyon hamlesinin amaçlandığını iddia etmektedir.³²

Basında ailenin önemine olan vurguyu Osmanlı dönemi basınına kadar götürmek mümkündür. Basında kadın ve aile algısını inceleyen Kurt çalışmasında; kadın ve erkek yazarların toplumsal bakımdan çok önemli olan aile ve evlilik kurumuna yönelik bakış açılarının, dönemin sosyal ve siyasal sorunlarının tesiri altında kaldığını belirtmiş ve bu nedenle evliliğin amacının milletin bekasıyla, aile içerisindeki rollerin de vatana hizmetle ilişkilendirildiğinden bahsetmiştir.³³ Atatürk dönemi basınında da toplumun en önemli parçası olarak görülen ailenin, sağlam temellere sahip olabilmesi için evliliğin son derece önemli olduğu dergilerde sıkça ele alınan konular arasında yer almıştır. Evlilik için ön aşama olan nişanlıktan, iyi bir evliliğin sırlarına hatta bekârlığın oldukça kötü bir durum olmasından evlilikle yaşamın uzanmasına kadar birçok konu mercek altına alınmış ve okuyuculara evliliğin önemi aşılana çalışılmıştır. Örneğin nişanlılıkla ilgili birçok haber ve makale dergi sayfalarında kendine yer bulurken, konuyla ilgi birkaç örnek ön plana çıkmıştır diyebiliriz. Doktor İhsan Hadi tarafından nakledilen bir makalede; kadın hekim gözüyle (Zelhaym) nişanlılık masaya yatırılmıştır. Nişanlılık nedir ve ne kadar sürmelidir sorusuna cevap aranmıştır.³⁴ Yine nişanlılığın bir tecrübe aşaması olduğunu anlatan bir diğer makaleye de, *Haftalık Mecmua* dergisinde rastlamak mümkündür.³⁵ Ayrıca nişan bozmanın toplumda moda haline geldiği ve bunun son derece yanlış olduğu da başka bir makalenin konusu olarak göze çarpmaktadır.³⁶

Nişandan sonraki adım olan evlilik, iyi bir aile kurmanın en önemli şartlarından biri olarak görülmektedir. Dönem dergilerinde evlilik ile ilgili birçok makale ve habere rastlamak mümkündür. İyi bir evliliğin hazırlık aşamasından evliliğe özendirecek haberlere, evlilikte mutlu olmanın yollarından iyi bir ev idaresine kadar geniş bir konu yelpazesi ile karşılaşmak mümkündür. Bu örnekler içerisinde ön plana çıkan ve dergilerin genel görüşünü özetleyen “*En İyi İzdivaç Hangisidir ve Şeraiti Nedir?*” başlıklı makalede; en iyi evliliğin nasıl olması gerektiğinin on şartından bahsetmeden önce evlilik aleyhtarı kişilerin görüşlerinin neler olabileceği dile getirilmiştir. Makaleye göre evliliğe sıcak bakmayan kişilerin belli başlı üç ana sorunu vardır. Öncelikle bu devirde evlenmenin çok masraflı bir iş olmasından dolayı parayı büyük sorun olarak görmelerinden bahsedilmiştir. Daha sonra ahlaklı kadın bulmanın çok zor olduğu ve kadınların ahlaklı olanının seçmenin üç beş aylık konuşmayla mümkün olmayacağı ifade edilmiştir. En son olarak da evlilikte karşılıklı geçimin güçlüğü dile getirilmiştir. Kadınların eskisinden hür olduğu ve bu durumunda kocalarına itaat etmemelerine sebebiyet verdiğinden bahsedilmiştir ki -dönemin kadına bakış açısını yansıtmaya açısından- bu çok önemli bir iddiadır.³⁷ Bu makalenin önemi öncelikle erkeklere hitaben yazılmış olmasıdır. Kadın evlilikte ikinci planda ve sadece “olması gereken” bir ayrıntı olarak resmedilmiştir. Evin ve evliliğin egemen kişisi erkektir. Kadın sadece ev hanımı ve de ahlaklı olmalıdır. Erkek her daim güçlüdür, kılıbık olamaz. Zor durumlarda bile eşine güçlü olduğunu kanıtlamak zorundadır. Erkek egemen bir toplumda kadınlar, sadece iyi bir ev hanımı olmak (iyi eş-iyi

³² Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti/ Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 191.

³³ Kurt, *a.g.m.*, s.1093.

³⁴ İhsan Hadi, “Nişanlılık Nedir ve Uzun Sürmeli midir?”, *Yeni Muhit*, S.8 Haziran 1929, s.616-617.

³⁵ “Kadın ve Ev Hayatı”, *Haftalık Mecmua*, S.38 5Nisan 1926, s.2.

³⁶ “Nişan Bozma Modası”, *Yeni Muhit*, S.16 Şubat 1930, s.1127.

³⁷ “En İyi İzdivaç Hangisidir ve Şeraiti Nedir?”, *Arkadaş*, S.8, 15 Ağustos 1928, s.9-10.

anne) için kozasından çıkıp kendini yetiştirebilir. Kısacası kadının fikri ve sosyal özgürlüğüne “iyi bir ev kadını/anne” olma çerçevesinde izin verilmiştir.

Yine iyi bir evliliğin sırlarını veren ve iyi bir ailenin aslında iyi bir toplum demek olduğunu vurgulayan makalelere *Arkadaş* dergisinde rastlıyoruz. Örneğin “Niçin Evleniyoruz?” başlığını taşıyan köşe yazısında; evliliğin cemiyet hayatı açısından zorunluluğundan ve evlenmeyenlerin cemiyet için zararlı olduğundan ve de ne maddi ne de manevi faydasının olmadığından bahsedildikten sonra okuyuculara şu tavsiyede bulunulmuştur: “Aile insanları cemiyete bağlayan kutsi bir bağıdır. Evlilikle sadece kendinizi değil toplumu da düşünmek zorundasınız.”³⁸ Tavsiye içeren bir diğer makalede de; evliliğin sıkıntısız geçmesi için nasihatler verilmiştir. İyi bir evliliğin küçük ama altın ayrıntıları bunlardır denilmiş ve evliliğinde mutsuz olanların yüzde doksan sekizinin bu ufak ayrıntılara dikkat etmediği iddiasında bulunulmuştur. Makalenin önemine gelecek olursak; yine karşımıza çıkan erkek temelli bir evlilik anlayışı göze çarpmaktadır. Havalı kadınla evlenilmesinin büyük hata olmasından kadının hasta bile olsa kocasının neşesini kaçırmaması gerektiği gibi vurgular, kadına bakış açısını yansıtmaları açısından oldukça önemlidir.³⁹

Atatürk Dönemi kadına biçilen en önemli kalıp- daha önce verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere- “ev kadınlığı” olmuştur. İyi bir ev kadını aynı zamanda iyi bir anne demektir. Bu fikri benimseyen dergiler, kadının öncelikle evinde “uzmanlaşmasını” tavsiye eden yayınlara yer vermişlerdir. Örneğin *Resimli Uyanış* dergisinde yayınlanan “Bugünün Ev Kadını Nasıl Olmalıdır?” başlığını taşıyan yazıda; memleketlere göre kadının, evvela evindeki mahdut vazifesini ikmal etmesinin, yemek pişirmesinin, çamaşır ütülemesinin, terzilik yapmasının hatta daha birçok evin dâhili işlerini bilmesinin zaruri olduğu iddia edilmiştir. Her kadın küçük yaşta bunları öğrenmeli ve bu gibi işler için açılan hususi mekteplere devam etmelidir diye tavsiyede bulunulmuştur.⁴⁰ *Kadın Yolu* dergisinde yer alan “Kadın-Zevce” başlıklı makaleye imza atan Hatice Refik de; kadının bir eş olarak görevinin ne olduğundan bahsetmiş ve aynı zamanda tahsilli bir kadının iyi bir eş ve anne olabileceğini vurgulamıştır. Avrupa ve Amerika’dan kadınların toplumsal ve özel hayattaki yerlerinden örnek verdikten sonra, Türk kadınının kendini geliştirmesini bu modelleri örnek alarak taklitçi bir zihniyetle değil, şahsına münhasır Türk kimliği ile bezeyerek yapmasını tavsiye etmiştir.⁴¹ Türk Kadın Birliği gibi bir kadın kuruluşunun yayın organı olan dergide ve kadın bir aydın tarafından yazılan bu makale, söz konusu dönemin aydın kadınlarının da kadına biçtiği rolün “iyi bir eş ve anne” olduğunu kanıtlaması açısından önemlidir. Yine Hatice Refik bir başka makalesinde kadının annelik rolünü daha da belirgin bir şekilde okuyucularına anlatmıştır. Söz konusu makalesinde; kadının öncelikle anne, eş ve aile reisesi olması sebebiyle çok önemli bir mevkide olduğunu belirtmiştir. Özellikle annelik görevinin çok mühim olduğundan bahsetmiştir. “Çocuklar anasının babasının malı değildir. Bütün bir milletin istikbalidir. (...) Evlat yetiştirme değil vatana insan yetiştirmek esastır.” dedikten sonra annelerin yapması gerekenleri sıralamıştır.⁴² Makaleyi özetleyecek olursak; zeki ve malumatlı bir anne, zeki ve nitelikli bir nesil yaratır fikrinin makalenin geneline hâkim olduğunu ve bu fikrin -aynı zamanda- dönemin “kadın-çocuk-nüfus” üçgenli politikasının da temel taşı olduğunu da söyleyebiliriz. Ayrıca nüfusu artırma politikasına son derece ters olan kürtaj ve çocuk düşürme yöntemleri de, *Kadın*

³⁸ Yazının ayrıntıları için bkz. Arkadaşınız, “Arkadaşça Konuşalım: Niçin Evleniyoruz?”, *Arkadaş*, S.12, 12 Eylül 1928, s.2.

³⁹ Makalenin ayrıntıları için bkz. “İzdivaçta Muhabbetin İdamesi Ne ile Mümkündür?”, *Arkadaş*, S.17, 17 Teşrinievvel 1928, s.3.

⁴⁰ “Bugünün Ev Kadını Nasıl Olmalıdır?”, *Resimli Uyanış*, S.295, 17 Ağustos 1933, s.184.

⁴¹ Makalenin ayrıntıları için bkz. Hatice Refik, “Kadın – Zevce”, *Kadın Yolu*, S.5, 13 Ağustos 1925, s.6-8.

⁴² Hatice Refik, “Kadın – Zevce”, *Kadın Yolu*, S.4, 6 Ağustos 1925, s.4.

Yolu dergisinin sayfalarına taşıdığı önemli toplumsal konulardan biridir. Özellikle çocuk düşürme ile ilgili yazılan ve bunun çok yanlış olduğunu belirten makaleler oldukça dikkat çekicidir.⁴³

Kadının annelik görevini vurgulayan sadece *Kadın Yolu* dergisi olmamıştır. Kadının öncelikli mesleğinin ev hanımı ve annelik olduğunu vurgulayan Nüzhet Abbas, *Resimli Ay* dergisinde yayınlanan “*Evlilik Kadın İçin Bir Meslek Olabilir mi?*” başlıklı makalesinde; evliliğin kadın için bir meslek olduğunu ve evlilik harici başka bir meslekte çalışmanın gereksiz olduğunu başka milletlerden verdiği örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Kadın evinin haricinde bir şahsiyet olduğunda, erkek buna karşı ister istemez bir isyan duymaktadır. Kadının hayatı niçin erkeğinkine tabi tutulsun? Niçin evvela erkek sonra kadın düşünülün? Sorusuna cinsiyet farklılığı olarak cevap vermiştir. Bu farklardır ki kadınlara müstakil bir hayat yaşamaktansa birinin hayatına iştiraktan zevk aldırılmaktadır diye de eklemiştir. Evin haricinde bir meslek takip eden kadınların; birçokları tarafından kıskanılmasına sebep, hiç şüphesiz ki kocasının eline bakmayışı ve müstakil oluşudur. Yazarımıza göre bu çok da önemli bir şey değildir. Uzun yıllar bir büroda daktilograf olarak çalışmak hatta doktor, öğretmen gibi yüksek mesleklerde bile çalışmak sıkıcıdır. Bir kadına yakışan en önemli mesleğin evlilik olduğunu belirtmiştir ki dönemin evlilik ve kadın algısını özetlemesi açısından son derece önemlidir.⁴⁴ Yine kadının annelik görevinin hayati öneminden bahseden ve annelik görevi dışında uğraşları olan anneleri eleştiren yazılara *Haftalık Mecmua* dergisinde rastlamaktayız. “*Kadın ve Ev Hayatı*” isimli köşede yer alan “*Validelik ve Moda*” başlıklı yazıda; nüfus meselesinin öneminden bahsedildikten sonra nüfusun çok az olduğundan yakınılmıştır. Moda denilen illetin doğum oranları üzerinde berbat ve yıkıcı bir etkisi olduğu vurgulanmış ve gezmeye, eğlenmeye, süslenmeye çok vakit ayırınca çocuğa bakmaya zaman kalmadığından dolayı en fazla iki çocukla yetinildiği iddia edilmiştir.⁴⁵ Yine aynı köşede yer alan bir başka yazıda; medenilik, dans ve eğlence uğruna bebeklerini ihmal eden anneler ağır bir şekilde eleştirilmiştir.⁴⁶

Evlilik öncesi/evlilik boyunca kadın-erkek ilişkileri ve kadın-erkek eşitliği meselesi de, dergilerin sayfalarına taşıdığı konular arasındadır. Kadın-erkek eşitliği konusunda genel kanı, eşit olduğu yönündedir. Örneğin *Süs* dergisinde kadın-erkek eşitliği, dergi sayfalarında tartışılan konular arasındadır. Dergi, kadınların gerek aile hayatında gerek sosyal hayatta erkeklerle eşit olması fikrini savunmuş ve dönemin tanınmış yazarlarından Celal Sahir, Hüseyin Cahit ve Mehmet Emin’e kadınların çalışma hayatına katılması, fikri seviyeleri, Kadınlar Halk Fırkası ve feminizm hakkında bazı sorular⁴⁷ sorarak cevaplandırmalarını istemiş,

⁴³ Örnek makaleler için bkz. Dr. Cemil Zeki, “Tıbbi Musahabe: “Çocuk Düşürtmek Hakkındaki Maltus Nazariyesinin İflası”, *Kadın Yolu*, S.19, 15 Eylül 1926, s.3; Çocuk Düşüren veya Düşürtenlerin Cezası Bunlar Hakkındaki Takibat-ı Kanuniye”, *Kadın Yolu*, S.19, 15 Eylül 1926, s.4-5.

⁴⁴ Söz konusu makalenin ayrıntıları için bkz. Nüzhet Abbas, “Evlilik Kadın İçin Bir Meslek Olabilir mi?”, *Resimli Ay*, S.19, Eylül 1937, s.1-3.

⁴⁵ Karınca, “Kadın ve Ev Hayatı: Validelik ve Moda”, *Haftalık Mecmua*, S.6, 25 Teşrinievvel 1925, s.2.

⁴⁶ Karınca, “Kadın ve Ev Hayatı: Asrılık, Medenilik, Dans ve Annelik”, *Haftalık Mecmua*, S.5, 17 Ağustos 1925, s.2.

⁴⁷ Celal Sahir Bey’e sorulan sorular: 1. Kadınlarımız erkeklere nazaran fikirce ne kadar müterakki olmuşlardır? 2. Kadınlarımız erkekler gibi hekimlik, avukatlık, memurluk, mebusluk edebilir mi? 3. Feminizm 4. Kadınlar Halk Fırkası hakkındaki fikirleriniz nedir? “Celal Sahir Bey’in Mütalaatı”, *Süs*, S.6-7, 21 Temmuz-28 Temmuz 1923, s.3. Hüseyin Cahit Bey’e sorulan sorular: 1. Kadınlar fikren erkeklerden daha münevver midirler? 2. Türk kadını ve iş hayatı 3. Feminizm 4. Kadınlar Halk Fırkası 5. Kadınların zarafeti nasıl olmalıdır? “Hüseyin Cahit Bey’in Mütalaatı”, *Süs*, S.3, 30 Haziran 1923, s.6-7.

Mehmet Emin Bey’e sorulan sorular: 1. Türk kadınının kabiliyet ve temayülü 2. Türk kadının hars ve mefkûresi 3. Türk kadınının mukadderat ve istikbali 4. İzdivaç nasıl olmalıdır? “Şair-i Mükerrer Mehmet Emin Bey’in Mütalaatı”, *Süs*, S.4, 7 Temmuz 1923, s.3.

yazarların verdiği cevapları da yayınlamıştır. Yazarların verdiği cevaplar genel olarak Türk kadınına öven, çalışma hayatında yer almasına sıcak bakan ama öncelikle iyi bir anne ve eş olmasını tavsiye eder tarzdadır. Yine *Yedigün* dergisi yazarlarından Nurullah Ata “*Kadın-Erkek Müsavatı*” başlıklı makalesinde: “*Kadın erkekle müsavi değildir. Olmadığını ispata hacet yok. İşte meydanda diyorlar... Aksini iddia etmiyoruz ki... Fakat müsavi olacaktır diyoruz.*” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Nurullah Ata; erkek tabiatı gereği kuvvetlidir, bu yüzden eşit değildir lafı saçmalıktan ibarettir ve kadın erkeklerle aklen, fikren eşittir diyerek kadınlardan yana tavrını açıkça ortaya koymuştur.⁴⁸ Bir diğer eşitlik yorumuna da *Resimli Uyanış* dergisinde rastlıyoruz. Kadın haklarını moda üzerinden değerlendiren Kazım Nami’nin makalesi de, dönem basınının kadına bakış açısını değerlendirmede önemli bilgiler içermektedir. “*İçtimai Görüşler: Kadınların Hakkı*” başlığını taşıyan makaleye yazar, kadınlar mı modaya uymalı, modayı mı kendilerine uydurmalı diye yeni bir meselenin ortaya çıkmasından bahsederek başlamıştır. Daha sonra kadınlardan ne istendiğini, onlarla neden bu kadar uğraşıldığını sorgulamıştır. Sonra bizimki gibi bir memlekette kadın erkek, esasen her memlekette olduğu gibi, birbirine eşittir diye sözlerini devam ettirmiştir. Özetle yazar, kadınların siyasi ve sosyal hayatta her türlü mevkiye gelebileceğinden çünkü kadınlarla erkeklerin eşit olduğunu düşündüğünden bahsetmiştir.⁴⁹ Kadın ve erkeği eşit gören genel kanıya rağmen, dergilerde ilişkide hep kadının özverili olması gerektiği ön plana çıkarılmıştır. Örneğin ilişkinin başlangıcında bile genç kızların temkinli olması gerektiği fikrinin savunulduğunu yazılarla karşılaşmışır. *Hafta* dergisinde “*Kadın Sohbeti*”⁵⁰ başlıklı köşede yer alan bir yazıda; artık kızlar ile erkekler çok rahat arkadaş oluyorlar ve insanlar artık bunu yadırgamıyor diye söze başlanmıştır. Verilen bu bilgiye dayanarak toplumda var olan kadın-erkek ilişkisine dair tabuların yıkılmaya başladığı tarzında yorum yapabiliriz.

Yine ailede mutluluğu ve huzuru sağlayacak olan kişinin kadın olması gerektiği fikri, gözden kaçmayan bir diğer genel kanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin dönemin ünlü kadın yazarlarından Suat Derviş, kaleme aldığı bir makalesinde kadın erkeği terbiye edebilir mi sorusuna cevap aramıştır.⁵¹ Döneminin önemli kadın aydınlarından biri olmasına rağmen, Suat Derviş de erkeği terbiye etme yolunun yine kadının kendi terbiyesinden geçtiğini iddia etmiş ve hesap sorulacak kişinin yine kadın olduğunu ima etmiştir. Erkeği idare etmesi gereken kadının aynı zamanda evini de idare etme gibi bir görevi daha vardır. *Kadın Yolu* dergisinde Emine Kamil imzalı makalede, tam da bu görevi ayrıntıları ile dile getirilmiştir. Yazar söz konusu makalesinde; iyi ve başarılı bir toplumun temelini sağlam ailenin oluşturduğu, sağlam aileyi de kadının meydana getirdiğinden hareketle; bir kadının küçük yaşlardan itibaren ev idaresine dair her şeyi öğrenmeye başlaması gerektiğini savunmuştur. Ev idaresinin de çok yönlü olduğu, malumat ve tahsile ihtiyaç duyduğunu dile getiren yazar; cahil ve tecrübesiz bir kadının bunu başarmasının zor olduğunu iddia etmiştir. Sözün özü -yazara göre- kadının vazifesi ne olursa olsun öncelikli amacı sağlam bir aile teşkil etmek ve bütün gücünü ev idaresine kullanmak olarak görülüyor.⁵²

⁴⁸ Makalenin ayrıntıları için bkz. Nurullah Ata, “Kadın-Erkek Müsavatı”, *Yedigün*, S.36, 15 İkinci Teşrin 1933, s.6-7.

⁴⁹ Kazım Nami, “İçtimai Görüşler: Kadınların Hakkı”, *Resimli Uyanış*, S.53, 5 Kânunuevvel 1929, s.6.

⁵⁰ Küçük Hanım, “Kadın Sohbeti”, *Hafta*, S.5, Mayıs 1934, s.8.

⁵¹ Makalenin ayrıntısı için bkz. Suat Derviş, “Şarktan Garba Reçeteler! Kadın Erkeği Terbiye Edebilir Mi?”, *Resimli Uyanış*, S.148, 1 Teşrinievvel 1931, s.274-275.

⁵² Emine Kamil, “Ev İdaresi 1: Ev İdaresinin Ehemmiyeti-Ailede Kadının Vazifesi: İyi Ev Kadınının Evsafi”, *Kadın Yolu*, S.6, 20 Ağustos 1925, s.3.

Dergilerde “kadının ev idaresi” kapsamında; ev idaresi, tasarruf, süs için israf edilen paralar gibi çeşitli konular ele alınmıştır.⁵³ Özellikle kadınların süs merakına harcadıkları paralar eleştiri konusu olmuştur. Örneğin *Yıldız* dergisinde İsmail Sami “*Hanımlarımıza Bir Hitap*” başlıklı makalesinde; İngiltere’de iktisat modası olduğundan bahsettikten sonra, Türk hanımlarına onlar gibi tuvalet ve süse çok para harcamamalarını ve kendi elbiselerini kendilerinin dikmelerini ve hatta eski elbiselerini bozup yeni moda uygun kıyafet dikmelerini önermiştir.⁵⁴ Yine Nezihe Muhittin “*Türk Kadınlığı ve İktisadiyatımız*” ismini taşıyan yazısında; kadınların da ekonomiye katkısının olması gerektiğinden bahsederek söze başlamıştır. Köylü kadınların üretime katılarak bunu gerçekleştirdiğini ama şehirli kadınların bunu yapamadığından yakındıktan sonra, özellikle süs ve moda düşkünü kadınların faydanın aksine israfla zararı olduğunu da sert bir şekilde dile getirmiştir.⁵⁵ Atatürk Dönemi ekonomi politikasında tasarrufun son derece önemli görüldüğünü savunan Yıldız da çalışmasında; halkın tasarruf bilincini yükselten ve yerli malı kullanımını teşvik eden yayınlarla basın bu süreçte önemli bir misyon üstlendiği söylemekte ve kadınların desteğini arttırmak adına yapılan çağrılarda ulusal kalkınma mücadelesine destek vermek için tutumlu davranmanın ve yerli malı kullanmanın vatansever olmakla eşlenirken, ekonomik alanda yapılan bu mücadelenin milli mücadeleyle bir tutulduğunu belirtmektedir. Daha sonra da, basında yer verilen içeriklerde ev idaresinde tasarruf bilinciyle hareket eden, çocuklarını tutumlu olmaya alıştıran kadınlardan övgüyle söz edildiğinden, lüks tutkusu ile israfın ise eleştirildiğinden bahsetmiştir.⁵⁶ Bu açıdan hareket edildiğinde ve basından elde edilen verilere bakıldığında, 1930’lu yılların tasarruf mücadelesinin merkezine kadınların yerleştirildiğini söylemek yerinde olacaktır.

Kadın-erkek ilişkisinin en önemli sonucu olan ailenin, sağlıklı bir şekilde kurumsal yapısını devam ettirebilmesi için dergilerde verilen tavsiye ve örneklerin çoğunlukta olduğunu belirtmek gerekir. Ancak toplumsal bir gerçeklik olan ailenin parçalanması, eşlerin birbirini aldatması ve evliliğe duyulan güvensizlik de, dergi sayfalarına taşınmıştır. Özellikle eşlerini aldatan erkeklere dair haber ve makaleler çoğunlukta. Örneğin “*Erkekler Karılarını Niçin Aldatırlar?*” başlıklı yazı hem benzerlerini temsil etmesi hem de içeriği açısından oldukça dikkat çekicidir. Söz konusu yazıda; aldatan erkek yok, kocasını oyalayamayan kadınlar var diye söze başlanmış ve daha sonra kadınların neden aldatıldığının sebepleri ayrıntılı şekilde verilmiş ve -evlilikte her konuda olduğu gibi- aldatma konusunda da bütün sorumluluk ve yük kadınların omuzuna yüklenmiştir.⁵⁷ Aldatmalar, kıskançlıklar, karı-koca kavgaları ve ev idaresi bilmeyen kadınlar evliliğin sona ermesine neden olan gerekçeler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸ Ailelerin neden dağıldığına ve bunun önlemenin yöntemlerine dair makaleler de, dönemin dergilerinde yer işgal etmiştir. Örneğin Nüzhet Abbas “*Evlilikte Kadınlar mı, Erkekler mi Daha Çabuk Bıkarlar?*” adlı makalesinde bu konuya değinerek, evliliklerde saadet sorunu olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca ekonomik sıkıntılar, büyük harbin psikolojisinin

⁵³ Konuyla ilgili örnek haber ve makaleler için bkz. Emine, “Ev İdaresi İlmi”, *Kadın Yolu*, S.8, 15 Eylül 1925, s.4; Mürüvvet Aziz, “Aile İktisat Sütunu”, *Asrı Türkiye*, S.5, 15 Şubat 1927, s.11; Emine Saffet, “Mütevazı Bütçelere Göre Ev Bakımı”, *Yeni Muhit*, S.50, Kânunuevvel 1932, s.32-34; Hikmet Münir, “Bayanlar Şapkalarınızı Neden Kendiniz İcat Etmeyorsunuz?”, *Holivut İstanbul Magazin*, S.34, 28 İkinci Kanun 1937, s.5-6.

⁵⁴ İsmail Sami, “Hanımlarımıza Bir Hitap”, *Yıldız*, S.10, 1 Haziran 1925, s.4.

⁵⁵ Nezihe Muhiddin, “Türk Kadınlığı ve İktisadiyatımız”, *Kadın Yolu*, S.20, 1 Teşrinievvel 1926, s.2.

⁵⁶ Filiz Yıldız, “1930’ların Tasarruf Politikalarında İdealize Edilen Kadın İmgesinin Basında Temsili: Genç Cumhuriyetin Modern Ve Tutumlu Kadınları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number 54, 2017, s.389.

⁵⁷ Ayrıntılar için bkz. “Erkekler Karılarını Niçin Aldatırlar?”, *Arkadaş*, S.17, 17 Teşrinievvel 1928, s.7.

⁵⁸ Söz konusu gerekçelerle ilgili örnek haberler için bkz. Karınca, “Kadın ve Ev Hayatı: Karı Koca Kavgaları”, *Haftalık Mecmua*, S.59, 30 Ağustos 1926, s.2; “Kocalar Karılarını Nasıl Aldatırlar?”, *Aylık Mecmua*, S.1, 1 Nisan 1926, s.5-6; Ömer Rıza, “Karı-Koca Kavgaları”, *Yedigün*, S.122, 10 Temmuz 1935, s.12-13; Mahmut Şemsi, “Aile Köşesi: Genç Evliler Aynı Bir Yuva Açmalıdır”, *Yedigün*, S.130, 4 Eylül 1935, s.20.

silinmemesi ve evlilikle ilgili yanlış bilgiler ve acemiliklerin evlilikte memnuniyetsizliği ortaya çıkardığını iddia ederek -diğerlerinin aksine- isabetli bir tespitte de bulunmuştur.⁵⁹ Yine evliliklerin azalmasına dair yapılan bir tespitte de, C. İmzası ile *Asar-ı Nisvan* dergisinde rastlamaktayız. Evlenilecek kız kalmadı diye söze başlanan makalede; hem yüksek tabakada hem orta tabakada aile saadeti olmadığından ve bunun sebebinin de yeni nesil kızların aile kadını olup, aileye saadet verecek türden olmamalarından kaynaklandığını iddia edilmiştir.⁶⁰

Dönem basınından verdiğimiz örneklerden yola çıkarak kadın-erkek ilişkilerinde ve ailede rolleri belirleyen büyük ölçüde erkek olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Berktaş da çalışmasında bu kanıyı destekler şekilde şu ifadeleri kullanmıştır: “ (...) babanın ve eski yaşlı kuşağın mutlak iktidarını kız kardeşleri ile birlikte yıkan genç erkekler, “erkek kardeşler cumhuriyeti”ni kurmuşlar ve bu yeni rejime kız kardeşlerin katılmasının kendi çizdikleri/çizecekleri sınırlar dâhilinde olmasını arzu etmişlerdir. Ulus-toplumsal inşa sürecinde kadına biçilecek roller, erkeklerin onlara biçtikleri doğrultuda olacaktır.”⁶¹ Yine Yaraman kadının rolünün belirlenmesinin temelinde erkek egemenliği olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “Öyle ki, devrimleri benimseyecek olan toplum Ataerkil köklerden gelmekteydi ve bu anlayışı sürdürmekteydi. Devrim sürecinin Ulus-Devlet anlayışına yönelik olarak “Devlet Feminizmi”ni de benimsemesi, kadının bu Ataerkil ölçülere göre sistem içerisinde yeniden biçimlendirilmesine; geleneksel olarak taşıdığı “annelik” görevinin onun temel görevi olduğu anlayışıyla tanımlanmasına neden oluyordu.”⁶² Hemen hemen aynı görüşte olan Yellice de; “Her ne kadar kadınlar siyasal ve toplumsal alanda kendilerine yer edinmeye başlamış olsalar da genel olarak Osmanlı’dan devralınan toplum yapısı ile ilintili olarak kadınlar, erkeklerin gerisinde kalmış, siyasal, sosyal yaşamın içerisinde yeteri kadar yer alamamışlardır. Kadınlar, aile hayatı içerisinde ikinci plana itilmiş, kadınların vazifeleri genel olarak ev işleri ve çocuk bakımıyla ilişkilendirilmişti”⁶³ yorumunda bulunmuştur.

4. “Dünkü Kadın-Bugünkü Kadın” Mukayesesi

“Dünkü Kadın-Bugünkü Kadın” ikilemi, çalışma kapsamında incelenen dergilerin net bir tavır sergiledikleri kadın meselelerinden biridir. İster direkt konuyla alakalı olsun ister satır aralarında olsun, Türk kadınlığının mazideki hali ile Cumhuriyetin ilk yıllarındaki hali arasındaki uçurum derecesindeki “olumlu” fark net bir şekilde dile getirilmiştir. Dergilerde; kadınların esaret altında tutulduğu, özel ve sosyal yaşamda hiçbir özgürlüğe sahip olmadığı, kendine ait bir fikir dünyasının olmadığı Osmanlı Döneminden, özel/sosyal hayatta her türlü özgürlüğe sahip olunan Cumhuriyet dönemine geçiş, övgü dolu sözlerle anlatılmıştır.

Dünkü/Bugünkü kadın ayrımını anlatan birçok makale ve yazı içinde ön plana çıkanları sıralamak gerekirse; Latif Bey’in *Cumhuriyet Kadını* dergisinde yer alan “*Doğduğumda Kadın Cumhuriyetinde Kadın*” başlıklı makalesi ilk sırayı alır. Latif Bey’e göre; Osmanlı döneminde kadınların ne siyasi ne mesleki ne iktisadi alanda hiçbir rabıta ve alakaları yoktu, bunlar hep erkeklere has şeylerdi. Ancak aziz cumhuriyet kanunları Türk kadınına esaretten kurtarmış ve onlara çalışmak, zekâsı ile iş görmek kabiliyetini meydana çıkarma fırsatını bir vatandaşlık hakkı olarak vermiştir. Yazar daha sonra Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşlarından sonra kadınların zorunlu olarak iş hayatına atıldığından ve Cumhuriyetle birlikte yüksek eğitim almalarından da bahsetmiştir. Ancak Cumhuriyetle bile kadınlara biçilen mesleğin öğretmenlik olduğundan, bir avukat, bir hâkim, bir doktor olarak kadınları meslek hayatında görmeyen

⁵⁹ Nüzhet Abbas, “Evlilikte Kadınlar mı, Erkekler mi Daha Çabuk Bıkarlar?”, *Yarım Ay*, S.48, 1 Şubat 1937, s.10.

⁶⁰ Makalenin ayrıntıları için bkz. C., “İzdivaçlar Niçin Azalıyor?”, *Asar-ı Nisvan*, S.19, 1 Kanunusani 1926, s. 13-14.

⁶¹ Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.106-107.

⁶² Ayşegül Yaraman, *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999, s.22 vd.

⁶³ Yellice, a.g.m., s.324.

zorluğundan bahsettikten sonra artık her yerde, her fakültede kadına rastlandığını dile getirmiştir. Ayrıca makalede Kazım Paşa ve ailesinin fotoğrafı paylaşılarak “*Türk kadınının hamisi muhterem meclis reisimiz Kazım Paşa Hazretleri ve aile-i muhteremi*” yorumu yapılmıştır.⁶⁴ Bu makalenin böyle bir fotoğrafla birlikte yayınlanması da son derece manidar ve önemlidir. Kadının değişimini aile örneğinde somutlaştıran bu fotoğrafın, okuyucuyu güdülemede etkili olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet Kadını, S.1, 1934

Dünkü kadının esaretini dile getirenlerden biri de Ragıp Şevki olmuştur. Ragıp Şevki *Resimli Ay* dergisinde yayınlanan makalesinde; Lady Montague'nin “Şark Mektupları” isimli kitabında “*Osmanlı kadını; Türk kadını dünyanın en hür kadınıdır. Sokaklarda ferace ile dolaşırlar. Bu yüzden kocaları bile kendilerini tanımıyor. İstedikleri gibi geziyorlar. Bilhassa her kadın sevdiği ile Musevi dükkânlarında buluşuyor ve sevişiyor*” ifadesinin son derece yanlış bir bilgi olduğunu dile getirmiş ve Osmanlı kadını her türlü hürriyetten yoksun sevgiden, şefkatten mahrum bir kadındı. Bugünkü kadın öyle mi? diyerek bitirmiş ve yorumu okuyuculara bırakmıştır.⁶⁵ Cumhuriyetin fikir açısından da özgürlük getirdiğini yine dönemin kadın dergilerinde görmek mümkündür. Nezihe Muhittin, *Kadın Yolu* dergisinde kaleme aldığı “*Cumhuriyet'in Türk Kadınlığı Üzerinde Feyzi*” isimli makalede; cumhuriyetin kadınlara özgürlük getirdiğinden bahsetmiştir. Maziden bahsederken Türk kadınının kendini geliştirememesinin tek engeli olduğunu, onun da fikir esareti olduğunu ve irticanın kadını esir aldığını dile getirmiş ve bu durumdan yakınmıştır. Özetle Cumhuriyetin feyzinden en çok Türk kadınlarının faydalanacağını dile getirmiştir.⁶⁶

Eski ile yeni arasında yapılan karşılaştırmaların bir yönünü de, Türk kadınının yeni dış görüntüsü oluşturmaktadır. Örneğin Nizamettin Nazif, “*İstanbul'un Bugünkü Kadınları ve Avrupa'dakiler*” başlıklı yazısında; eski İstanbul kadınlarına duyulan özlemin yersiz olduğunu belirttikten sonra, kadınların çarşaf ve peçeden kurtulmasının şehre neşe, renk ve zevk getirdiğini, hatta bu durumun, erkeklerin erkeklik anlayışını bile değiştirdiğini iddia etmiştir. Yazar daha sonra Türk kadınlarının zarafet, giyim ve güzellik açısından Avrupa kadınlarında aşağı kalır yanı olmadığını iddia ederek yazısına son vermiştir.⁶⁷ Yine dönemin ünlü

⁶⁴ Makalenin ayrıntıları için bkz. Latif, “Doğduğumda Kadın Cumhuriyet Kadını”, *Cumhuriyet Kadını*, S.1, 22 Mart 1934, s.4-5.

⁶⁵ Ayrıntılar için bkz. Ragıp Şevki, “Dünkü ve Bugünkü Türk Kadını”, *Resimli Ay*, S.16, Haziran 1937, s.1-3.

⁶⁶ Nezihe Muhiddin, “Cumhuriyet'in Türk Kadınlığı Üzerinde Feyzi”, *Kadın Yolu*, S.2, 23 Temmuz 1925, s.18.

⁶⁷ Nizamettin Nazif, “İstanbul'un Bugünkü Kadınları ve Avrupa'dakiler”, *Holivut İstanbul Magazin*, S.3 15 Mart 1936, s.3-4.

yazarlarından Mahmut Yesari “Dağılan Gölgeleler” başlıklı makalesinde giyim-kuşam meselesine değindikten sonra çarşaf ve peçe özelinde Osmanlı döneminin kadınlık üzerindeki olumsuz etkisini eleştirilmiştir.⁶⁸ Türk kadınının “güneşe çıkaran” kıyafet devriminin somut örneklerine de, dönemin dergilerinde rastlamak mümkündür. Örneğin modern giyimli dans eden bir kadınla demir parmaklar arasında resmedilen çarşafli bir kadının karikatürü⁶⁹ ya da plajda çekilmiş iki ayrı fotoğraf ile iki ayrı Türk kadınının on beş yirmi sene içerisinde geçirdiği değişim okuyuculara sunulmuştur.⁷⁰ Değişimi açıkça gösteren bu fotoğraflar, dönem açısından, tarihi bir belge niteliğinde olarak da değerlendirilebilirler. Söz konusu fotoğraflar sayesinde Türk inkılabı sayesinde toplumda yaşanan sosyo-kültürel dönüşümün- az sayıda olan- somut verilere ulaşmak mümkündür.

Ancak dönüşümü tamamen övgü ile karşılamayan makalelerin de varlığı söz konusudur. Söz konusu makalelerde; geçmişin köhneliği konusunda fikir birliğinde olunsa da asrilik adı altında yozlaşan kadınlar da eleştirilmiştir. Örneğin *Aylık Mecmua* dergisinde asri kadın-geleneksel kadın ikilemi ve ayırımına rastlamak mümkündür. “*Asri Bir Kadının Yirmi Dört Saati- Ananevi Bir Kadının Yirmi Dört Saati*” başlığını taşıyan yazıda öncelikle kadınlar, biri modern giyimli diğeri çarşafli olarak iki ayrı sayfada resmedilmiş ve sonrasında iki kadın tipinin gün içinde yaptıkları -asri olanı eleştiriye maruz bırakılarak- şu şekilde özetlenmiştir: (Atatürk Dönemi toplumsal yapısında yer alan bu iki kadın tipi hakkında verilen bilgiler, hem gündelik yaşam hem de kadınların özel ve sosyal hayatları hakkında ayrıntılı bilgi verdiği için aynen alınmıştır.)

“-Asri kadın geç kalkar. Hele bir gece evvel bir balodan gelmişse hiç erken kalkamaz. Banyonu yaptıktan sonra makyajını yapıp giyinir.

- Asri kadın giyindikten sonra ya dost ziyaretine gider, ya dost ziyaretini kabul eder, ya da balkonundaki koltuğa oturup keyfine bakar. Çocuklarla zaten bakıcıları ilgilenir.

- Asri kadın yemekten önce piyano çalar.

- Asri kadın beşten sonra; kabulde şık hareketlerde bulunur ve öyle giyinir. Asri kadın hem dış görünüşte hem de kültürde iyi olmalıdır. Siyasetten bahsetmeli, matbuatı takip etmelidir. Asri kadın salonlarda vahşi hayvan gibi arzularının peşinden koşmaz. Sadece Avrupa’yı yanlış anlayan sözde asri kadınlar bunlara tenezzül eder.

- Asri kadın kocasını bekler, onu şık ve güzel karşılar. Yemekten sonra onu dinlendirmek için piyano çalabilir. Belki dost ziyareti, belki, tiyatro belki de sinema da yapabilirler.

- Ananevi kadın yatsı ezanıyla yatar, sabah ezanıyla kalkar. Kalkar kalkmaz elini yüzünü yıkar ve kahvaltı hazırlar.

- Ananevi kadın kahvaltıdan sonra öğle yemeğini ateşe koyar, evi toparlar, ya komşuya gider ya da komşuyu çağırır. Sonra öğle yemeğini yer bulaşığını yıkar.

- Eğer ikindiye kadar misafiri gelmezse birazcık ud çalar, şarkı söyler.

- Akşam yemeği, kahve ve sonrasında uyur.”⁷¹

Yine *Yeni Hayat* dergisinde Kandemir imzasını taşıyan yazıda; İstanbul Kız Lisesi felsefe öğretmenini Mehpare Tevfik ile yapılan mülakat yayınlanmıştır. Mehpare Hanım Türklerde kadının yerini Türk mitolojisinden başlayarak anlatmış, muhabirin yakın düne hitaben sorduğu “cumhuriyetten evvelki” kadınlar nasıldı sorusuna, erkeğinin esiri varlıkları

⁶⁸ Makalenin ayrıntıları için bkz. Mahmut Yesari, “Dağılan Gölgeleler”, *Yedigün*, S.94, 26 Birinci Kanun 1934, s.18.

⁶⁹ Söz konusu karikatür için bkz. “Asri Kadınla Dünkü Kadının Farkı”, *Haftalık Mecmua*, S.15, 26 Teşrinievvel 1925, s.2.

⁷⁰ Söz konusu fotoğraf için bkz. “Dünkü ve Bugünkü Kadınlar”, *Arkadaş*, S.6, 1 Ağustos 1928, s.7.

⁷¹ “Asri Bir Kadının Yirmi Dört Saati- Ananevi Bir Kadının Yirmi Dört Saati”, *Aylık Mecmua*, S.5, 1 Ağustos 1926, s.20-22.

diye cevap vermiştir. Ancak bazılarına göre de bugünkü cemiyeti hazırlayanlar belki o kadını diye devam etmiştir. Daha sonra muhabirin sorduğu yeni nesli nasıl görüyorsunuz sorusuna “iyi görmüyorum” diye cevap vermiştir. Ama kabahatin çocuklarda değil inançlarını kaybetmiş ailelerde olduğunu da eklemiştir.⁷² Bu ifadeden de yapısı bozulmuş ya da yeni yapılanan bir aile yapısının olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Söz konusu mülakatı, dönemi yaşayan bir öğretmenin beyanları olduğu için de birinci elden kaynak yorum olarak değerlendirebiliriz.

Yeni Türk kadınının geldiği seviyeyi beğenmeyerek eleştiren bir diğer yazar, *Kadın Yolu* dergisinde yazan Yaşar Nabi’dir. Kadın Birliği hareketini canı gönülden alkışladığını ama bu birliğin bütün Türk kadınlarının hislerine tercüman olamadığını üzüntüyle belirterek söze başlayan yazar, medeniyet ve irfanın erkeklerde olduğu gibi kadınların da çoğunda nüfuz etmediğini iddia etmiştir. Kırıldaki din perdesinin altında yaşayan mutaasib kadınlardan bahsettikten sonra eşitlikten, haklarından ve medeni hayattan bi-haber olduklarını ve yeni nesli hiç beğenmediğini dile getirmiştir. Erkek baskısı altında yaşamayı adet edinen kadınlardan üzüntüyle bahseden yazar; inkılapların özellikle genç kız ve kadınları nura teşvik ettiğini bunun da sevindirici olduğunu çünkü yeni neslin medeni nurla yetişeceğini ifade etmiştir. Daha sonra da genç hükümetin yaptıklarını övgü dolu şu sözlerle özetlemiştir: “*Genç ve muktedir hükümetimizin büyük bir isabet-i nazarla neşr ve tamimine çalıştığı maarif tohumlarından yakın bir atide nurlu ve feyizli bir nesil doğacaktır.*”⁷³ Bu makalede de eleştirilen konu yine erkek idaresinden çıkamayan ve yapılan inkılapları özümsemeyen kadınlar olmuştur.

5. Atatürk Döneminin Örnek Kadınları

Dönem dergilerinde asri/ideal kadının nasıl olmasına dair okuyuculara sunulan bilgiler yukarıda ayrıntıları ile verilmiştir. İdeal kadının özellikleri hemen hemen bütün kadın/magazin dergilerinde sıralanırken akla şu soru gelmektedir: “Peki bu kadın tipinin dönemin Türkiye’inde somut örnekleri var mıdır?” Bu sorunun cevabını tam anlamıyla vermek mümkün değildir. Ancak dergilerde çıkan haberlerden topluma örnek teşkil edecek “ideal Türk kadınlarının” var olduğunu söylemek mümkündür. Örnek olarak tabir edilen ve başarılarından övgü ile bahsedilen kadınlara, daha çok, 1930’lu yılların dergi sayfalarında rastlanmaktadır.

“İdeal Türk Kadını” manşet olarak verildiğinde ilk olarak, ülkenin kurtarıcısı ve cumhurbaşkanının eşi olan Latife Hanım akla gelmektedir ki, özellikle kadın dergilerinin ilk sayılarının kapağını Latife Hanımın resmi ve onu övgü ile anan cümleler süslemektedir. Örneğin *Kadın Yolu* dergisi, ilk sayısının kapağında “*Türk kadınlığının mefahirinden kıymetli reis-i cumhuremiz ve refika-i muhteremeleri Latife Gazi Mustafa Kemal hanımefendi hazretleri*”⁷⁴ ifadesi ile Latife Hanımın fotoğrafını okuyucularla paylaşmıştır. Kadınlara özel yayınlanan ve Türk Kadın Birliği’nin resmi yayın organı olan bir derginin, ilk sayısında böyle özel bir ismi kapak yapması tesadüf eseri olmasa gerektir. Yine aynı şekilde Latife Hanımı ilk sayısına kapak yapan bir diğer kadın dergisi de *Asar-ı Nisvan* olmuştur. Bu dergi de, ilk sayısında Mustafa Kemal ve eşi Latife Hanımın fotoğrafını, *Kadın Yolu* dergisi ile aynı amacı güderek, kapak resmi olarak yayınlamayı uygun görmüştür.⁷⁵ Her iki kapakta da Latife Hanımın eşi Mustafa Kemal’le birlikte olan fotoğrafının kullanılması, öncelikle “örnek eş” vurgusunun yapıldığı şeklinde de yorumlanabilir.

⁷² Mülakatın ayrıntıları için bkz. Kandemir, “Türk Kadını”, *Yeni Hayat*, S.13, 16 Mayıs 1936, s.12-15.

⁷³ Makalenin ayrıntıları için bkz. Yaşar Nabi, “Bugünkü ve Yarınki Kadınlığımız”, *Kadın Yolu*, S.29, 15 Haziran 1927, s.13-14.

⁷⁴ *Kadın Yolu*, S.1, 16 Temmuz 1925, kapak.

⁷⁵ *Asar-ı Nisvan*, S.1, 26 Kânunusani 1925, kapak.

Kadın Yolu, S.1, 1925

Asar-ı Nisvan, S.1, 1925

Latife Hanımın dışında, Mustafa Kemal'in kızı Sabiha (Gökçen) de dergi sayfalarında "Örnek Türk kadını" olarak yerini almıştır. Örneğin bir çocuk dergisi olan *Ateş*'in 42. sayısının kapağında ve iç sayfalarında Sabiha Gökçen'e yer verilerek, çocuk okuyuculara örnek bir insan olarak sunulmuştur.⁷⁶ Yine Sabiha gibi gönlünü gökyüzüne kaptırmış ama Sabiha Gökçen gibi ünlü olmayan ilk Türk kadın hava şehidi Eribe'nin hikâyesini, *Yarım Ay* dergisi sayesinde öğrenmekteyiz. Eribe, Atatürk Döneminin ünlü isimlerinden, uçak yapan ve pilot olan Vecihi Hürkuş'un manevi kızıdır. Babası gibi uçakları çok seven ve pilot olan Eribe'nin, 1936 Cumhuriyet Bayramında paraşütünü açamadığı için öldüğünü haber yapan *Yarım Ay* dergisi, onun bu yolda önemli bir simge olduğundan ve ışığının hiçbir zaman sönmeyip kendisi gibi paraşütcü olmak isteyen genç kızlara örnek olacağını belirttikten sonra şu cümleleri okuyucusuyla paylaşmıştır: "*Eribe, inkılâp alanında kendi kendini diken ve bir çalışma yolunu gösteren bir anıttır. Ufukların özlemi ile yüreği çarpan bir çocuktur... Bugün, bir kahramandır.*"⁷⁷

Ateş, S.42, 1937

Yarım Ay, S.43, 1936

Cumhuriyetin Türk kadınına kazandırdığı toplumsal ve siyasi özgürlükler ve bu özgürlüğün sunduğu başarının somut kanıtı olan; ilk kadın muhtar Gül Hanım⁷⁸ ve ilk golf

⁷⁶"Dünyanın Biricik Kadın Savaş Uçmanı: Atatürk Kızı Sabiha Gökçen", *Ateş*, S.42, 9 Eylül 1937, s.2.

⁷⁷ Haberin ayrıntıları için bkz. "Yeni Soy: Eribe", *Yarım Ay*, S.43, 15 İkinci Teşrin 1936, s.2.

⁷⁸ "İlk Kadın Muhtarımız", *Yedigün*, S.37, 22 İkinci Teşrin 1933, s.19.

şampiyonu Azize Hanım'ın⁷⁹ hikâye ve fotoğraflarına *Yedigün* dergisi sayesinde ulaşılabilir. Bu tür haberler, Türk kadının kısa bir süre içerisinde kat ettiği yolu ve kazandığı başarıyı kanıtlaması açısından son derece önemli olarak yorumlanmalıdır. Bunun dışında ilk milletvekili kadınlarımız da dergi sayfalarında kendilerine yer bulmuşlardır. Örneğin *Yedigün* dergisinde, Hikmet Feridun tarafından kaleme alınan yazıda; milletvekili Doktor Fatma Şakir'in fakirlerin anası olduğu ve özellikle kadınlar için faydalı faaliyetlere öncelik ettiği belirtilerek, milletvekilliğine giden süreçteki hayat hikâyesi verilmiştir.⁸⁰ Yine aynı dergide ve aynı yazarın kaleme aldığı bir diğer kadın milletvekili de örnek hayat hikâyesiyle Türkan Hanım olmuştur.⁸¹ Bursa milletvekili Fakihe Hanım da, söz konusu dergide yer alan bir başka kadın milletvekilidir.⁸²

Yedigün, S.105, 1935

Yedigün, S.37, 1933

Yedigün, S.101, 1935

İş hayatında yer alan ve başarılı olan sıradan Türk kadınları da, topluma örnek teşkil etmesi amacıyla dergi sayfalarına taşınmıştır. Örneğin *Yeni Kitap* dergisinde yer alan bir haberde, Türkiye'nin ilk kadın avukatlarından Süreyya Ağaoğlu ile yapılmış bir röportajda, onun hukuk fakültesine girmesinden mezun olmasına kadarki süreçte yaşadıkları kaleme alınmıştır. Süreyya Hanım, hem okurken bir kadın olmanın verdiği sıkıntılardan hem de mezun olduktan sonra yaşadığı hayal kırıklığından bahsetmiştir. Süreyya Hanım okurken hep çocuk hâkimi olmak istemiş ama Türkiye'nin şartlarında gerçeği görünce hayal kırıklığına uğramış. Mesela staj için adliyeye gittiğinde kızlara hep zabıtlık görevi verildiğini söylemiş. Böyle olunca okul bittiğinde arkadaşlarının çoğu ya başka iş bulmuş ya da evlenmiş. Ama ben pes etmedim ve baroya başvurdum ve de neticesini aldım demiş. Bu mülakatta altı çizilmesi gereken noktalardan biri Süreyya hanımın cesareti, bir diğeri de söz konusu dönemde kızların yüksek eğitim alabildiği ancak eğitimde aldıkları teorik bilgileri pratikte uygulayacakları bir meslek yapamıyor olmalarıdır. Önemli nokta şudur ki; kızlar okuyor ama pratikte iş yapamıyor.

Yeni Muhit dergisinde yer alan bir haberde; İstanbul'da ilk defa şoför imtihanını başarılı bir şekilde geçen ve İstanbul'un belgeli ilk kadın şoförü olarak gösterilen Muammer Hanım'a rastlanılmıştır.⁸³ Muammer Hanımın başarısını haber yapan bir diğer dergi de *Yarım Ay* dergisi olmuştur. 1924 yılından beri elli lira ile üç ay kurs veren Otomobil Makinist Mektebine şimdiye kadar mektebe kaydolun 2500 talebeden 1847'si diploma aldığı, diploma alanların da dörtte üçünün bayan olduğu belirtilmiştir. Bu sayı içerisinde ilk diploma alan

⁷⁹ Hikmet Feridun, "Türkiye Golf Şampiyonu Bayan Azize", *Yedigün*, S.105, 13 Mart 1935, s.4-6.

⁸⁰ Hikmet Feridun, "Fakirlerin Anası: Dr. Fatma Şakir", *Yedigün*, S.101, 13 Şubat 1935, s.14-15.

⁸¹ Hikmet Feridun, "Saygı Türkan", *Yedigün*, S.103, 27 Şubat 1935, s.15-16.

⁸² Musa, "Saygı Fakihe", *Yedigün*, S.104, 6 Mart 1935, s.12-13.

⁸³ "Ayın Haturaları", *Yeni Muhit*, S.17, Mart 1930, s.1345.

Muammer Hanım hakkında da şunlar anlatılmıştır: “(...) Muammer isminde bir kız ilk defa olarak şoför ehliyetnamesi aldı. Bu kızın az çok parası da olduğundan bir otomobil satın alıp taksiye çıktı.” Ancak belediyenin sarhoşların tecavüzüne uğrar diye Muammer Hanımın şoförlük yapmasına karşı çıktığını ve genç kızın da bundan korkup bu işten vazgeçtiği yazıldıktan sonra, aslında devam etseydi bayan müşterilerin hepsini toplar ve karlı çıkardı diye yorum yapılarak yazıya son verilmiştir.⁸⁴

Erken Cumhuriyet döneminde şoförlük gibi, erkek mesleği olarak görülen avcılıkta da Türk kadınının imzasını görmek mümkündür. *Yedigün* dergisinin önemli yazarlarından Hikmet Feridun’un kaleme aldığı haberde; Avcılık Kurumu’nun birinci başkanının Nezihe isimli bir bayan olduğunu, yazarın övgü dolu sözleriyle öğrenmekteyiz.⁸⁵ Şoför olan Muammer Hanım ne kadar önemli bir örnek ise; Ankara’da ilk kez şapka giyen Müzeyyen Sahir Hanım da, inkılapları teoriden pratiğe geçirmesi açısından önemli bir örnektir. Müzeyyen Sahir Hanım’a dair haberi *Haftalık Mecmua* dergisi sayfalarında şu şekilde taşımıştır: “Şapka memleketin her tarafında fevkalade bir süratle tamim etmektedir. Medeni serpuş, kadınlar tarafından da büyük bir tehallükle kabul edilmektedir. Yukarıda resmini dercettiğimiz Müzeyyen Sahir Hanım, Ankara’da ilk olarak şapka giyen hanımdır.”⁸⁶

Yedigün, S.112, 1935

Yarım Ay, S.40, 1936

Haftalık Mecmua, S.13,
1925

Sonuç

Mustafa Kemal’e göre Kadın; bilim dünyasında, toplumsal ve ekonomik faaliyetlerde erkeğe yardımcı olmalı ve onu yalnız bırakmamalıydı. Kadını toplumun diğer etkin unsuru olduğu anlayışının oldukça biçim kazanmış olmasına karşın erkeği yine de ön planda tuttuğu belli olmakla birlikte kadını, “*Ulus Kadını*” kimliğine bürünen bir anlayış sergilemekteydi: “*Türk’ü, zihniyetiyle, bazusiyle, azmiyle muhafaza ve müdafaaya kadir nesiller yetiştirmek*”

⁸⁴ Yazının ayrıntıları için bkz. “Otomobil Makinist Mektebini Ziyaret”, *Yarım Ay*, S.40, 1 Birinci Teşrin 1936, s.14-15.

⁸⁵ Hikmet Feridun, “Avcılar Kurumunun Birinci Başkanı: Bayan Nezihe”, *Yedigün*, S.112, 1 Mayıs 1935, s.4-6.

⁸⁶ “İlk Şapka Giyen Ankaralı Hanım”, *Haftalık Mecmua*, S.13, 12 Teşrinievvel 1925, s.8.

ifadesi ile kadına, Ulusallık bilincini kazanmış bireyler yetiştirmek görevini vermektedir.⁸⁷ Basın da bu anlayışa sahip! Erken Cumhuriyet Dönemi dergilerinde bahsedilen kadın tipi, çalışmanın genelinde belirtildiği gibi, iki boyutludur. Bir yandan övgülerle dile getirilen ideal kadın, bir yandan da “züppe/hovarda” diye tabir edilen yüzeysel, yozlaşmış ve özünden kopmuş kadın. Öncelikli görevi eğitilmiş, donanımlı bir anne ve eş olarak görülen kadınlar, bu görevlerinin dışında, dergilerde toplumsal yapıda çalışan, çağdaş kadın özelliği ile “ideal kadın” ve bir de kültürel yozlaşmaya uğramış “züppe kadın” şeklinde yer almışlardır. İki ayrı kadın tipi de, dergilerin sıkça kullandığı malzemeler arasında yer almıştır. İdeal kadın tipi ev idaresini bilen, namuslu, eğitilmiş, iyi bir anne ve eş şeklinde tanımlanırken; züppe kadın tipi de, anne olamayacak kadar sığ, donanımsız, eğlence düşkünü, Batı’yı her şekliyle taklit etmeye çalışırken kültürel yozlaşmaya uğramış ziyan bir tip olarak ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti’nin yıkılması ve Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması sürecince toplumsal yapıda yaşanan toplumsal buhran gerçeğinin göz ardı edilmesi, dergilerin modernleşmeye ve toplumsal hayatta yer almaya çalışan kadınlara haksız eleştiride bulunmasına sebebiyet vermiştir. Oysaki inkılâpların yarattığı geçiş dönemi buhranı, kadını merkeze alan bir anlayış çevresinde bütün toplumu ele alarak değerlendirilebilseydi; Türk kadınının büyük inkılâplar sonucunda bazı ahlaki sarsıntılarla karşı karşıya kaldığını, yeni vaziyete uyum sağlama kabiliyetinden mahrum olduğunu düşünenlerin aslında yanıldıklarını görmeleri mümkün olabilirdi.

Dergilerde sıklıkla ve bir bütün olarak ele alınan aile, çocuk ve kadın konuları ve bu konulara karşı sergilenen yaklaşım; toplumsal yapının modernleşmesine hizmet etme amacını ön plana çıkarması açısından önem taşımaktadır. 20. yüzyılın modern dünyasında yeniden şekillenen aile yapısı, kadın ve çocuğu ön plana çıkarmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası, özellikle Avrupa ülkelerinde yaşanan nüfus problemi, devletlerin etkili bir çocuk politikasına yönelmesine sebebiyet vermiştir. Türkiye de bu politikayı benimsemiş ve uygulanan çocuk politikasındaki temel hedef de, iyi bir gelecek için sağlıklı, kültürlü, ulusal bilince sahip “gülbüz çocuklar” yetiştirmek olmuştur. Bu hedefi gerçekleştirecek en önemli faktör olan anneler de, kadına biçilen rolün daha fonksiyonel olmasına neden olmuş ve dönem basını toplumu bu eksende güdülemeye çalışmıştır.

“Dünkü Kadın-Bugünkü Kadın” ikilemi, incelenen dergilerin net bir tavır sergiledikleri kadın meselelerinden bir diğeri olmuştur. İster direkt konuyla alakalı olsun ister satır aralarında olsun, Türk kadınlığının mazideki hali ile Cumhuriyetin ilk yıllarındaki hali arasındaki uçurum derecesindeki “olumlu” fark net bir şekilde dile getirilmiştir. Kadınların esaret altında tutulduğu, özel ve sosyal yaşamda hiçbir özgürlüğe sahip olmadığı, kendine ait bir fikir dünyasının olmadığı Osmanlı Döneminden, özel/sosyal hayatta her türlü özgürlüğe sahip olunan Cumhuriyet Dönemine geçiş, övgü dolu sözlerle anlatılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen dergilerin kadına bakışının ortak paydası şu şekilde özetlenebilir: Dergilerde kadının fikri ve sosyal özgürlüğüne “iyi bir ev kadını/anne” olma çerçevesinde izin verilmiştir. “Çocuklar anasının babasının malı değildir. Bütün bir milletin istikbalidir. (...) Evlat yetiştirme değil vatana insan yetiştirmek esastır.” düsturu temelinde yayın politikasına sahip olan dergilerin hemen hepsinde, ideal Türk kadınının öncelikle iyi bir anne ve ev kadını olması gerektiği ısrarla vurgulanmıştır. Dergi içeriğini oluşturan konuların başında ideal kadın tipi, ailede kadın, kadın-erkek ilişkileri ve gülbüz çocuk yetiştirme hakkında bilgiler gelmektedir. Zeki ve malumatlı bir anne, zeki ve nitelikli bir nesil yaratır

⁸⁷ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.II, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü yayınları, 1997, Ankara, s.242.

fikrinin dergilerin genelinde hâkim olduğunu ve bu fikrin -aynı zamanda- dönemin “kadın-çocuk-nüfus” üçgenli politikasının da temel taşı olduğunu da söyleyebiliriz.

Kaynakça

- “Asri Bir Kadının Yirmi Dört Saati- Ananevi Bir Kadının Yirmi Dört Saati”, *Aylık Mecmua*, S.5, 1 Ağustos 1926.
- “Asri Kadınla Dükkân Kadının Farkı”, *Haftalık Mecmua*, S.15, 26 Teşrinievvel 1925.
- “Ayın Hatıraları”, *Yeni Muhit*, S.17, Mart 1930.
- “Bugünün Ev Kadını Nasıl Olmalıdır?”, *Resimli Uyanış*, 17 Ağustos 1933.
- “Bugünün Ev Kadını Nasıl Olmalıdır?”, *Resimli Uyanış*, 2 Ağustos 1934.
- “Dudak Boyası”, *Yedigün*, S.56, 4 Nisan 1934.
- “Dünyanın Biricik Kadın Savaş Uçmanı: Atatürk Kızı Sabiha Gökçen”, *Ateş*, S.42, 9 Eylül 1937.
- “En İyi İzdivaç Hangisidir ve Şeraiti Nedir?”, *Arkadaş*, S.8, 15 Ağustos 1928.
- “Erkekler Karılarını Niçin Aldatırlar?”, *Arkadaş*, S.17, 17 Teşrinievvel 1928.
- “İlk Şapka Giyen Ankaralı Hanım”, *Haftalık Mecmua*, S.13, 12 Teşrinievvel 1925.
- “İnkılâplarımız Arasında: Türk Kadını Meselesi”, *Resimli Ay*, S.12, 1 Şubat 1937.
- “İstanbul’da Türeyen Yeni Bir Tip Türk Kızı”, *Resimli Hafta*, S.16, 18 Kânunuevvel 1924.
- “İzdivaçta Muhabbetin İdamesi Ne ile Mümkündür?”, *Arkadaş*, S.17, 17 Teşrinievvel 1928.
- “Kadın ve Ev Hayatı: Boya Meselesi ve Haklı Bir Nasihat”, *Haftalık Mecmua*, S.10, 21 Eylül 1925.
- “Kadın ve Ev Hayatı”, *Haftalık Mecmua*, S.38 5Nisan 1926.
- “Nişan Bozma Modası”, *Yeni Muhit*, S.16 Şubat 1930.
- “Otomobil Makinist Mektebini Ziyaret”, *Yarım Ay*, S.40, 1 Birinci Teşrin 1936.
- “Öz Türkçe ile İkisnin Ortası”, *Yedigün*, S.92, 12 Birinci Kânun 1934.
- “Yeni Soy: Eribe”, *Yarım Ay*, S.43, 15 İkinci Teşrin 1936.
- Abbas, Nüzhet, “Evlilik Kadın İçin Bir Meslek Olabilir mi?”, *Resimli Ay*, S.19, Eylül 1937.
- _____, Nüzhet, “Evlilikte Kadınlar mı, Erkekler mi Daha Çabuk Bıkarlar?”, *Yarım Ay*, S.48, 1 Şubat 1937.
- Ağaoğlu, Nezih, “Bizde Kadın”, *Hayat*, S.2, 9 Kânunuevvel 1926.
- Arat, Yeşim, “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar,” *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 82-91.
- Arkadaşımız, “Arkadaşça Konuşalım: Niçin Evleniyoruz?”, *Arkadaş*, S.12, 12 Eylül 1928.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.II, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1997, Ankara.

Bakacak, Ayça Gelgeç, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.44, Güz 2009, s.627-638.

Berktaş, Fatmagül, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, 2010, İstanbul.

C., “İzdivaçlar Niçin Azalıyor?”, *Asar-ı Nisvan*, S.19, 1 Kanunusani 1926.

Emine Kamil, “Ev İdaresi 1: Ev İdaresinin Ehemmiyeti-Ailede Kadının Vazifesi: İyi Ev Kadınının Evsafı”, *Kadın Yolu*, S.6, 20 Ağustos 1925.

Enver Behnan, “Aile Kadını, Süs Kadını”, *Kadın Yolu*, S.19, 15 Eylül 1926.

Feridun, Hikmet, “Avcılar Kurumunun Birinci Başkanı: Bayan Nezihe”, *Yedigün*, S.112, 1 Mayıs 1935.

_____, Hikmet, “Fakirlerin Anası: Dr. Fatma Şakir”, *Yedigün*, S.101, 13 Şubat 1935.

_____, Hikmet, “Saylav Türkan”, *Yedigün*, S.103, 27 Şubat 1935.

_____, Hikmet, “Türkiye Golf Şampiyonu Bayan Azize”, *Yedigün*, S.105, 13 Mart 1935.

Genel Kurmay Başkanlığı, *Atatürkçülük*, I. Kitap, Milli Eğitim Basımevi, 1988, İstanbul.

Göle, Nilüfer, *Modern Mahrem*, Metis Yayınları, 2010, İstanbul.

Hadi, İhsan, “Nişanlılık Nedir ve Uzun Sürmeli midir?”, *Yeni Muhit*, S.8 Haziran 1929.

Hasan, Seniha, “Asri Kızlar”, *Holivut İstanbul Magazin*, S.5, 15 Nisan 1936.

Hatice Refik, “Kadın – Zevce”, *Kadın Yolu*, S.4, 6 Ağustos 1925.

_____, “Kadın – Zevce”, *Kadın Yolu*, S.5, 13 Ağustos 1925.

_____, “Şehir Musahabesi: Züppelerde Hitap”, *Yıldız*, S.11, 1 Temmuz 1925.

Hüsamettin Nuri, “İdeal Kadın”, *Gündüz*, S.4, 15 Temmuz 1936.

İsmail Sami, “Hanımlarımıza Bir Hitap”, *Yıldız*, S.10, 1 Haziran 1925.

Kandemir, “Türk Kadını”, *Yeni Hayat*, S.13, 16 Mayıs 1936.

Kandiyoti, Deniz, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, Metis Yayınları, 1996, İstanbul.

Karayel, M. Sami, “Bugün Sevilen Kadın Tipi”, *Holivut İstanbul Magazin*, S.5 15 Nisan 1936.

Karınca, “Kadın ve Ev Hayatı: Anelik Madalyası”, *Haftalık Mecmua*, S.34, 17 Ağustos 1926.

_____, “Kadın ve Ev Hayatı: Asrilik, Medenilik, Dans ve Anelik”, *Haftalık Mecmua*, S.5, 17 Ağustos 1925.

_____, “Kadın ve Ev Hayatı: Validelik ve Moda”, *Haftalık Mecmua*, S.6, 25 Teşrinievvel 1925.

Kazım Nami, “İçtimai Görüşler: Kadınların Hakkı”, *Resimli Uyanış*, S.53, 5 Kânunuevvel 1929.

Küçük Hanım, “Kadın Sohbeti”, *Hafta*, S.5, Mayıs 1934.

Kurt, Songül Keçeci, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadın Dergilerinde Aile ve Evlilik Algısı”, *Belleten*, Cilt LXXIX, Sayı 286, Ankara, Aralık 2015, s.1073-1074.

Latif, “Doğduğumda Kadın Cumhuriyette Kadın”, *Cumhuriyet Kadını*, S.1, 22 Mart 1934.

- Mehmet İzzet, “İçtimaiyat ve Ahlaka Dair Fransızca Eserler”, *Hayat*, S.6, 6 Kânunusani 1927.
- Musa, “Saylav Fakihe”, *Yedigün*, S.104, 6 Mart 1935.
- Nazif, Nizamettin, “İstanbul’un Bugünkü Kadınları ve Avrupa’dakiler”, *Holivut İstanbul Magazin*, S.3 15 Mart 1936.
- Nezihe Muhiddin, “Analık Vazifeleri: Çocuklarımızı Nasıl Büyütmeliyiz?”, *Kadın Yolu*, S.1, 16 Temmuz 1341.
- _____, “Cumhuriyet’in Türk Kadınlığı Üzerinde Feyzi”, *Kadın Yolu*, S.2, 23 Temmuz 1925.
- _____, “Türk Kadınlığı ve İktisadiyatımız”, *Kadın Yolu*, S.20, 1 Teşrinievvel 1926.
- Nudiye Hüseyin, “20 Yaş”, *Yedigün*, S.14, 14 Haziran 1933.
- Nurullah Ata, “Kadın-Erkek Müsavatı”, *Yedigün*, S.36, 15 İkinci Teşrin 1933.
- Özel, Işık, “1930’ların İstanbul Basınında Kadın”, *Toplumsal Tarih*, C.6, S.31, Temmuz-1996, s.30-38.
- Pelister, Habil Adem, “Evlilik Hayatında Yapılan Yanlışlar ve İfratlar”, *Resimli Ay*, S.7, 1 Eylül 1936.
- _____, Habil Adem, “Türkiye’de Yeni Kadın Tipi”, *Resimli Ay*, S.4, 1 Haziran 1936.
- Sancar, Serpil, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti/ Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İletişim Yayınları, 2012, İstanbul.
- Suat Derviş, “Şarktan Garba Reçeteler! Kadın Erkeği Terbiye Edebilir Mi?”, *Resimli Uyanış*, S.148, 1 Teşrinievvel 1931.
- Şevki, Ragıp, “Dünkü ve Bugünkü Türk Kadını”, *Resimli Ay*, S.16, Haziran 1937.
- Yalçın, Hüseyin Cahit, “Ev Kadını”, *Yedigün*, S.124, 24 Temmuz 1935.
- Yaraman, Ayşegül, *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili*, Bağlam yayınları, Kasım-1999, İstanbul.
- Yaşar Nabi, “Bugünkü ve Yarınki Kadınlığımız”, *Kadın Yolu*, S.29, 15 Haziran 1927.
- Yellice, Gürhan, “Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını Modernleştirme Girişimleri, Türk ve Dünya Basını (1926-1934)”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sayı 24, Bahar 2018, s.321-368
- Yesari, Mahmut, “Dağılan Gölge”, *Yedigün*, S.94, 26 Birinci Kanun 1934.
- Yıldız, Filiz, “1930’ların Tasarruf Politikalarında İdealize Edilen Kadın İmgesinin Basında Temsili: Genç Cumhuriyetin Modern Ve Tutumlu Kadınları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number 54, 2017, s.389-406.
- Yılmaz, Ahmet, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi”, *ÇTTAD*, S.20-21, Bahar/Güz, 2010, s.191-212.